

INVESTICIONO-RAZVOJNI FOND

CRNE GORE A.D

**Izmjene i dopune Srednjoročnog plana za
period 2019-2022 usljed novonastale
situacije izazvane pandemijom
koronavirusa**

SADRŽAJ

UVOD	3
I. CILJEVI za period 2019 -2022 god.	5
II. PLANIRANE INICIJATIVE I PROGRAMI PODRŠKE.....	7
III. INSTRUMENTI FINANSIJSKE PODRŠKE	15
IV. UPRAVLJANJE RIZICIMA.....	17
V. MEĐUNARODNA I DOMAĆA SARADNJA	19
VI. MARKETING STRATEGIJA	27
VII. KORPORATIVNO DRUŠTVENA ODGOVORNOST	29
VIII. UPRAVLJANJE IMOVINOM.....	30
IX. ZAKLJUČAK.....	32

UVOD

Strateški razvojni cilj Crne Gore je održiv i inkluzivan ekonomski rast koji će doprinijeti povećanju kvaliteta života svih njenih građana.

Ostvarivanje ove ambicije podrazumijeva optimalnu valorizaciju resursa Crne Gore u cilju otvaranja novih radnih mjesta, povećanja konkurentnosti ekonomije kao i ravnomjernog regionalnog razvoja.

Stvaranje konkurentnog ekonomskog sistema koji će obezbijediti održiv i ravnomjeran ekonomski razvoja zahtijeva sistemski rješenja u pravcu unapređenja poslovnog ambijenta, finansijske i institucionalne podrške razvoju preduzetništva, odnosno sektora malih i srednjih preduzeća. Zbog toga je osnaživanje podrške MMS preduzećima uz diversifikaciju proizvodne i izvozne baze definisan kao jedan od prioriteta u skladu sa Programom ekonomskih reformi. Realizacija ovog prioriteta zahtijeva kontinuiranu finansijsku i nefinansijsku podršku sektoru MMS preduzeća u cilju unapređenja konkurentnosti i povećanje potencijala privrednog rasta.

Finansijska podrška tj obezbjeđivanje sredstva za finansiranje MMS preduzeća i rast investicione aktivnosti je neophodan za dalji rast i razvoj crnogorske ekonomije.

IRF CG kroz svoje djelovanje direktno daje podsticaj rastu investicione aktivnosti, otvaranju novih radnih mjesta i kreiranju konkurentnih uslova na tržištu. Unapređenje konkurentnosti podrazumijeva i prevazilaženje prepreka koje se odnose na nizak nivo dodate vrijednosti u proizvodnji i nizak stepen diversifikacije izvoza. S tim u vezi poslovanje IRF CG je prevashodno usmjereno na pružanje podrške ubrzanom privrednom razvoju Crne Gore, dinamiziranju rasta mikro, malih, srednjih i velikih privrednih subjekata, ravnomjernijem regionalnom razvoju, konkurentnosti i likvidnosti privrednih subjekata, proizvodnji i uslugama orijentisanim prema izvozu kao i proizvodnji kojom se smanjuje uvozna zavisnost. Osim toga značajna je podrška finansiranju infrastrukturnih projekata, projekata vodosnabdijevanja, tretmana otpadnih voda i zaštite životne sredine, kao i podsticanju finansiranja drugih projekata od lokalnog, regionalnog i državnog značaja. Ova vrsta podrške dobija na značaju u srednjem roku kada se očekuje realizacija velikih infrastrukturnih projekata.

Zahvaljući konstatnom fokusu na kreiranju i primjeni modela finansiranja, koji ima za cilj da podrži i unaprijedi crnogorsku privredu, IRF CG je u periodu od 2010 do kraja 2018. godine investirao preko 800 mil EUR.

U narednom periodu se očekuje dodatni stimulans rasta i razvoja iniciran izgradnjom autoputa Bar- Boljare. Njegovom izradnjom se obezbjeđuje bolja regionalna povezanost unutar Crne Gore ali i povezanost Crne Gore sa ostatkom jugoistočne Evrope što će dovesti do kreiranja novih preduzetničkih poduhvata, inteziviranja investicionog ciklusa, privlačenja inostranih investitora i povećanja konkurentnosti.

Analiza potencijala i mogućnosti za optimalno valorizovanje potencijala koje Crna Gora ima je ukazala na četiri prioriteta razvoja, a to su turizam, energetika, poljoprivreda i ruralni razvoj i prerađivačka industrija.

Podrška navedenim djelatnostima je prioritet djelovanja IRF CG takođe. Podrška razvoju Crne Gore kao visoko-kvalitetne turističke destinacije je u funkciji razvoja ne samo turizma nego i ostalih komplementarnih djelatnosti kao što su poljoprivreda, prerađivačka industrija, saobraćaj i građevinarstvo. Podrška koju IRF CG pruža će zato biti usmjerena na poboljšanje kvaliteta smještajnih kapaciteta, kreiranju bolje pansionske i

vanpansionske ponude kao i ostalih projekata koji imaju za cilj diversifikaciju turističkog proizvoda i produženje trajanja turističke sezone.

Jedinstvenost turističke ponude će biti dodatno obogaćena formiranjem lanca snabdijevanja domaćim poljoprivrednim proizvodima čime se stvara tržište za domaće proizvođače, unapređuje konkurentost, kreiraju nova radna mjesta , naročito u sjevernom regionu čime se poboljšavaju uslovi života u ruralnim područjima. Naravno sve navedeno zahtijeva podršku modernizaciji načina poslovanja, nove proizvodne linije i usklađivanje sa međunarodnim standardima.

Realizacija projekata i podrška IRF CG je neophodna i dokazano značajna u dijelu podrške preduzetništvu koja uključuje mlade, tehnološke viškove i žene u biznisu. Ista će biti dodato osnažena realizacijom garantnih fondova/šema i mikrokreditiranjem.

IRF CG u svom djelovanju ima personalizovan pristup jer je usmjeren ka svakom preduzetniku/preduzeću pojedinačno što zahtijeva mnogo veći nivo angažovanja i razumijevanje potreba klijenata i šire društvene zajednice.

Na taj način se kontinuirano promovišu instrumenti podrške koji će uticati na bolje povezivanje preduzeća i sektora, podrška klasterima, podrška projektima koji se odnose na proizvodnju i preradu sa većim stepenom finalizacije proizvoda kao i podrška preduzećima koja favorizuju domaće proizvode i sirovine. Naravno za ostvarenje optimalnih rezultata neophodna je kontinuirana saradnja sa ministarstvima, državnim organima i opštinama.

Da bi kompletno anagažovanje IRF CG imalo dugoročno održiv rezultat u fokusu će biti adekvatna saradnja sa međunarodnim finansijskim organizacija u cilju prikupljanja povoljnih sredstava finansiranja. Održivost poslovanja takođe zahtijeva i praćenje adekvatnosti portfolia i monitoring realizovanih projekata kako bi efekti na progres crnogorske ekonomije i životni standard bili u skladu sa očekivanim.

IRF CG će u skladu sa dosadašnjom praksom i u narednom periodu imati proaktivan pristup u cilju kreiranja novih radnih mjesta , ravnomjernog regionalnog razvoja i unapređenja životnog standarda građana.

S tim u vezi novonastala situacija, koja je izazvana pandemijom koronavirusa je dovela do smanjenja svih ekonomskih i privrednih aktivnosti, tako da je neophodan adekvatan i pravovremen odgovor od svih relevantnih institucija a time i IRF CG, u cilju ublažavanja negativnih efekata na crnogorsku privredu.

I. CILJEVI za period 2019 -2022 god.

Aktivnosti IRF CG su usmjerene ka realizaciji prioriteta definisanog programom rada Vlade Crne Gore a odnose se na kreiranje novih radnih mjesta i pozicioniranje Crne Gore kao države dinamičnijeg ekonomskog rasta i razvoja. U skladu sa Srednjoročnim programom rada Vlade Crne Gore 2018-2020 ciljevi definisani u okviru ovog prioriteta podrazumjevaju unapređenje poslovnog ambijenta radi poboljšanja konkurentnosti privrede i poslovanja klastera uz povećanje zaposlenosti; jačanje ekonomskog patriotizma; podržavanje ravnomjernog razvoja jedinica lokalne samouprave; stvaranje uslova za veće zapošljavanje, povećanje radne aktivnosti i mobilnosti radnika, te smanjenje nesklada između ponude i tražnje; ostvarivanje veze poljoprivrede sa trgovinom i turizmom kroz diversifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima; ostvarivanje povećane primarne poljoprivredne proizvodnje (biljna proizvodnja i stočarstvo), organske proizvodnje, te rast dohotka na poljoprivrednim gazdinstvima; unapređenje infrastrukture neophodnu za razvoj i povezivanje ruralnih područja; poboljšanje uslove i kvalitet života za ostanak stanovništva na selu; omogućavanje afirmisanja Crne Gore kao turističke destinacije.

S tim u vezi ciljevi IRF CG direktno proizilaze iz programa rada Vlade i odnose se na :

- Unapređenje poslovnog ambijenta radi poboljšanje konkurentnosti privrede i poslovanje klastera uz povećanje zaposlenosti i to kroz unapređenje postojećih i kreiranje novih kreditnih linija u cilju podsticanja razvoja biznisa. Razvijace se instrumenti i mehanizmi finansijske podrške koji će obezbijediti podršku razvoju socijalnog preduzetništva, ravnomjerni regionalni razvoj, unapređenje poslovanja i likvidnosti mikro, malih i srednjih preduzeća, formiranje klastera, optimizaciju korišćenja kapaciteta velikih sistema u cilju adekvantog uvezivanja repro lanca kao i unapređenje konkurentnosti crnogorskih kompanija na drugim tržištima. Kao podrška crnogorskim preduzećima nastaviće se sa realizacijom programa podrške konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima koji će biti dopunjen i novim instrumentom u vidu osiguranja izvoza. Osim turizma i poljoprivrede, ključni sektori/oblasti u kojima Crna Gora posjeduje komparativne prednosti sa jakim potencijalom za povećanje izvoza su: energetika, prehrambena industrija, metalna industrija i drvna industrija. U ovim oblastima i dalje dominiraju proizvodi niskog nivoa dodatne vrijednosti i stepena finalizacije tako da se u narednom periodu treba posvetiti unapređenju i diversifikaciji strukture i kvaliteta industrijske proizvodnje.

Pored ovih, važno je istaći i značaj ICT i poslovnih usluga (online poslovanje i elektronski biznis), kao sektora koji mogu pružiti neophodnu podršku strateškim sektorima/oblastima. S tim u vezi IRF CG je kreirao poseban program kao podršku ulaganja u ICT tako da će se nastaviti sa promocijom te oblasti u cilju osavremenjavanja poslovanja crnogorskih privrednika i povećanja konkurentnosti.

- Stvaranje uslova za veće zapošljavanje, povećanje radne aktivnosti i mobilnosti radnika će se realizovati kroz podršku posebnim ciljnim grupama: (mladi, početnici, žene, visokoškolci, tehnološki viškovi, individualni poljoprivredni proizvođači, zanatlije, osobe sa invaliditetom i slično) kroz namjenske kreditne linije kao i uvođenjem novih instrumenata , kao sto su garantne šeme i mikrokreditiranje.

Garantni fond/šeme i mikrokreditiranje, će omogućiti veću dostupnost finansijskim sredstvima mladima, ženama, nezaposlenim visokoškolcima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tehnološkim viškovima kao i svim onim preduzetnicima koji imaju održivu i profitabilnu ideju ali koji ne mogu da

obezbjede dovoljan kolateral za potrebna sredstva ili su im potrebni mikrokrediti da bi realizovali svoju ideju.

- Ove mjere su takodje u službi ravnomjieranog regionalnog razvoja imajući u vidu da je praksa pokazali da postoji interesovanje poljoprivrednih proizvođača i preduzetnika iz sjeverne regije, kao i iz opština sa prosjekom razvoja ispod državnog, za ulaganjem u prioritetne djelatnosti , ali je nedostatak kolaterala izazov sa kojim se susrijeću.
- Ostvarivanje veze poljoprivrede sa trgovinom i turizmom kroz diversifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima sve više dobija na značaju. Raste tražnja za poljoprivrednim proizvodima, jer finansirani projekti iz sektora turizma, u narednom periodu, moraju snabdijevati hotelske kapacitete sa potrebnom hranom. IRF CG će i dalje imati za cilj podršku projekata u oblasti turizma i ugostiteljstva kako za izgradnju novih, tako i unapređenje postojećih apartmanskih i hotelskih kapaciteta.
- Ostvarivanje povećane primarne poljoprivredne proizvodnje (biljna proizvodnja i stočarstvo), organske proizvodnje, te rast dohotka na poljoprivrednim gazdinstvima u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja je prethodnih godina bilo u fokusu a tako će biti i u narednim godinama. Osim toga usvojen je inovirani koncept dalje realizacije ADMAS projekta (Abu Dabi fond za razvoj) u cilju znatno šireg obuhvata korisnika za preostalih 26 mil. dolara. Osnovni cilj ADMAS projekta je da se preduzećima i gazdinstvima u sektoru poljoprivrede i srodnim sektorima u Crnoj Gori uspostavi sistem povoljnijeg pristupa kreditnih sredstava, koji bi na taj način unapredio njihovo učešće na tržištu, kao i podigao njihove poslovne standard.

Cilj investicione aktivnosti IRF CG je podrška velikim sistemima u cilju kreiranja održivog i manje uvezno orjentisanog lanca snabdijevanja. Potencijal se vidi u povezivanju proizvođača i velikih sistema kroz otkup proizvoda kao i dalje plasiranje na domaćem i ino tržištu.

Takođe su ispunjeni svi preduslovi, uspješno završen proces akreditacije i potpisan Finansijski sporazum o realizaciji IPARD-a, kroz koji će našim poljoprivrednim proizvođačima i prerađivačima biti na raspolaganju 39 mil EUR bespovratne podrške od strane Evropske unije. IRF CG će kao i do sada u ovom dijelu pružati finansijsku i nefinansijsku podršku poljoprivrednim proizvođačima i preduzetnicima.

- unapređenje infrastrukture neophodnu za razvoj i povezivanje ruralnih područja; poboljšanje uslove i kvalitet života za ostanak stanovništva na selu;

Strateške odrednice ekonomskog razvoja crnogorske privrede su osnov za kreiranje programa podrške, pa u okviru svoje investicione aktivnosti IRF CG kontinuirano ima i programe kreditiranja infrastrukturnih projekata, projekata vodoprivrede kao i projekata za zaštitu životne sredine ,energetske efikasnosti i obnovljive izvore energije.

- Polazeći od novonastale situacije povezane sa pandemijom koronavirusa i potrebe za ublažavanjem negativnih efekata na crnogorsku privredu IRF CG će u narednom periodu kreirati programe podrške u skladu sa potrebama privrede i ekonomske politike Vlade Crne Gore a sve u cilju očuvanja postojećih preduzeća, radnih mjesta kao i pokretanja novih investicija ,kako bi se očuvala crnogorska ekonomija. U cilju ostvarivanja najboljeg rezultata kreiraće se programi u saradnji sa odgovornim ministarstvima kako

bi se raspoloživi resursi iskoristili na najbolji mogući način. S tim u vezi očekuje se povećanje tražnje za adekvatnim programima finansijske podrške i povećanje kreditne aktivnosti i do 30% u odnosu na plan.

- Takođe, u skladu sa gore navedenim, vjerovatno će biti potrebno da se uradi dokapitalizacija IRF CG, kako bi se na osnovu toga povećao kapital i ukupan kreditni potencijal kako za povlačenje sredstava od strane međunarodnih finansijskih institucija, tako i za kreiranje adekvatnih mehanizama za pružanje podrške crnogorskoj privredi. Neophodno je uraditi analizu u skladu sa planiranim mjerama koje će Vlada preduzeti tokom 2020 godine. u cilju smanjenje negativnog uticaja na privredu izazvanih pandemijom koronavirusa.

Osim ciljeva vezanih za direktnu finansijsku podršku definisani su i nefinansijski ciljevi koji se odnose na postizanje odgovarajućeg nivoa preduzetničkog znanja.

Tokom 2017 i 2018 IRF CG i Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) realizuju Sporazum o saradnji koji između ostalog ima za cilj promociju finansijskih instrumenata podrške namijenjene posebnim ciljnim grupama: žene u biznisu, visokoškolci koji su na evidenciji ZZZCG, tehnološki viškovi, mladi u biznisu i individualni poljoprivredni proizvođači. Planiran je nastavak navedene saradnje i za naredni period.

Kao i do sada, da bi obezbijedio sredstva za finansiranje IRF CG mora koristiti međunarodne fondove i zaduživati se u inostranstvu. Na ovaj način IRF CG AD obezbjeđuje povoljna kreditna sredstva, zahvaljujući čemu je i u prilici da crnogorskoj privredi ponudi adekvatna sredstva finansiranja.

II. PLANIRANE INICIJATIVE I PROGRAMI PODRŠKE

Podrška realizaciji prioritetnih ciljeva i djelatnosti crnogorske ekonomije zahtijeva struktuiran pristup djelovanja u zavisnosti od strateških odrednica i definisanih ciljnih grupa. S tim u vezi neophodno je obezbijediti adekvatan portfolio namjenskih aktivnosti koje će omogućiti otvaranje novih i očuvanje postojećih radnih mjesta, ravnomjernan regionalni razvoj i konkurentnu ekonomiju kao preduslove za ostvarivanje održivog i inkluzivnog ekonomskog rasta.

Sveobuhvatan pristup analizi prioriteta crnogorske privrede usmjera investicionu aktivnost IRF CG ka sledećim prioritetima:

- **Razvoj preduzetništva**, kroz podršku posebnim ciljnim grupama (mladi, početnici, žene, visokoškolci, tehnološki viškovi, individualni poljoprivredni proizvođači, zanatlije, inovativno preduzetništvo, ICT biznis, klasterska proizvodnja, osobe sa invaliditetom i slično);
 - Podrška podstičaju preduzetništva kroz dodatne instrumente - Garantni fond/šeme i mikrokreditiranje,
- **Podršku postojećim mikro, malim, srednjim i velikim preduzećima**, kroz podsticaj njihovog daljeg rasta i razvoja, sa posebnom pažnjom na prioritetne sektore crnogorske ekonomije (turizam i ugostiteljstvo, poljoprivreda i proizvodnja hrane, proizvodnja, usluge, ICT i slično);

- **Podršku preduzećima, kroz održavanja i/ili poboljšanja likvidnosti** (kratkoročna kreditna sredstva, refinansiranje postojećih kreditnih sredstava, faktoring finansiranje, trajna obrtna sredstva i slično);
- **Podsticaj konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima** (kreditna sredstva namijenjena pripremi proizvodnje i uslugama za izvoz) uključujući i osiguranje izvoza;
- **Podrška realizaciji green field investicija**
- **Podršku infrastrukturnim projektima, projektima od ekološkog, lokalnog i državnog značaja i projektima iz oblasti energetike i energetske efikasnosti**
- **Razvoj novih modela finansiranja** implementacijom instrumenta kreditnih garancija kroz COSME model kao i promocija finansijskog instrumenta ulaganja u vlasnički kapital;

1. Razvoj preduzetništva kroz podršku posebnim ciljnim grupama

Unapređenje životnog standarda kroz dinamički ekonomski rast zahtijeva kontinuiranu podršku razvoja preduzetništva sa ciljem proširivanja preduzetničke baze i motivisanje posebnih ciljnih grupa za osmišljavanje i realizaciju preduzetničkih ciljeva. Ciljne grupe koje je potrebno kvalitetno integrisati su: mladi, žene, visokoškolci, individualni poljoprivredni proizvođači, dakle, u najvećoj mjeri početnici u biznisu.

Mladi u Crnoj Gori su suočeni sa specifičnim izazovima u startovanju biznisa, a koji se uglavnom odnose na nedostatak vještina za preduzetnički poziv, neadekvatnog obrazovanja, nedostatka radnog iskustva i nedostatka finansijskih sredstava za početak biznisa. Ipak, u Crnoj Gori je prepoznat potencijal mladih preduzetnika tako da su organizovani razni modeli finansijske i nefinansijske mjere podrške preduzetništvu mladih. IRF CG poseban fokus ima na pružanju podrške visokoobrazovanim mladim ljudima kako bi se smanjio trend rasta nezaposlenosti te ciljne grupe. Zato će i dalje biti omogućeno da za kredite konkurišu i mladi koji su fakultetski obrazovani, a koji se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore.

Osim toga kontinuirana podrška se pruža od strane IRF CG, promovisanju samozapošljavanju žena, jer sprovedena istraživanja o ženskom preduzetništvu u Crnoj Gori identifikovala su strukturne, ekonomske i infrastrukturne prepreke. Ekonomske prepreke doprinose diskriminaciji žena u pristupu poslovnim šansama, sa aspekta razvoja novog biznisa, te unapređenja i rasta postojećeg, prevashodno u mogućnostima pribavljanja nedostajućih resursa. Infrastrukturne prepreke rezultiraju nedovoljno razvijenom institucionalnom infrastrukturuom i nedostatkom niza usluga kojima se jačaju vještine, znanje i samopouzdanje potencijalnih preduzetnica. Žene koje imaju potencijala da započnu sopstveni biznis, biće i u narednom periodu podržane sa beskamatnom kreditnom linijom.

U cilju uvećanja preduzetničke baze kao preduslova za stvaranje novih radnih mjesta ali i ravnomjernog regionalnog razvoja značajan segment preduzetničkog potencijala prepoznat je i u individualnim poljoprivrednim proizvođačima jer poljoprivreda predstavlja najznačajniji izvor prihoda, posebno stanovništva Sjevernog regiona. Sektor poljoprivrede ima važnu ulogu u ekonomiji Crne Gore, sa značajnim učešćem u bruto domaćem proizvodu (8% u 2016.godini, uključujući ribarstvo i šumarstvo). Poljoprivreda je šansa da

se otvaraju nova radna mjesta zato je neophodno raznim instrumentima uključujući i agrarnu politiku i postaviti poljoprivredu kao biznis a ne kao socijalnu ili dopunsku djelatnost.

Iako je poljoprivreda, zajedno sa sektorom turizma, razvojni i ekonomski prioritet nacionalne ekonomije, na osnovu zvaničnih statističkih podataka, u poljoprivredi je stalno zaposleno svega 1,3% od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori, pa je podrška ovom sektoru, sa ciljem uključivanja što većeg broja članova domaćinstva u proces proizvodnje izazov za IRF CG. Poljoprivreda i ruralni razvoj će u svakom slučaju ostati jedan od glavnih zadataka IRF CG, jer ulaganje u poljoprivredu, istovremeno znači i ulaganje u ravnomjerni regionalni razvoj, jer bez poljoprivrede nije moguće spriječiti depopulaciju ruralnih područja, ni smanjiti regionalne razlike u državi. Pored toga, poljoprivreda je osnov za razvoj prehrambene industrije i razvoj brojnih drugih sektora u crnogorskoj ekonomiji. Poljoprivreda mora biti tretirana kao velika šansa za biznis. U tom pravcu IRF CG će obezbijediti posebne kreditne linije za individualne poljoprivredne proizvođače podržane i kroz IPARD LIKE II u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Dakle, neophodno je u saradnji sa Vladom kontinuirano realizovati posebne programe edukacije sa ciljem da što više građana odluči da se bavi biznisom i da na taj način riješe egzistencijalna pitanja za sebe i za članove svog domaćinstva, kao i za one koji će biti zaposleni u njihovim preduzećima.

Analiza prepreka za iniciranje preduzetničkih ideja je ukazala na nedostatak adekvantnog kolaterala kao jednu od glavnih barijera za dobijanje finansijske podrške a samim tim i za realizaciju poslovne ideje. S tim u vezi novi instrumenti će biti realizovani kao podrška posebnim ciljnim grupama i to u vidu Garantnog fonda/šeme i mikrokreditiranjem. Kroz primjenu garantne šeme i mikrokreditiranja, omogućiće se veća dostupnost finansijskim sredstvima većem broju potencijalnih preduzetnika. Ovi instrumenti namijenjeni su mladima, ženama, nezaposlenim visokoškolicima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tehnološkim viškovima kao i svim onim preduzetnicima koji imaju održivu i profitabilnu ideju ali koji ne mogu da obezbijede dovoljan kolateral za potrebna sredstva ili su im potrebni mikrokrediti da bi realizovali svoju ideju.

Dalje, cilj je da i u narednom periodu posebnu pažnju posvetimo pitanjima socijalnog preduzetništva, razvoja zajednice, start-up preduzeća i posebnih ciljnih grupa (mladi, žene, tehnološki viškovi, nezaposleni univerzitetski diplomci itd.). U tu svrhu su dostupne posebne kreditne linije. Korisnici ovih linija su pojedinačni preduzetnici, mikro i mala preduzeća kojima finansiraju investiranje u osnovna sredstva - materijalna imovina (zgrade, oprema i uređaji, osnovno stado, višegodišnji zasadi, inventar, itd.), nematerijalna ulaganja (razvoj proizvoda ili usluga, patent, licence, koncesije, autorska prava, franšize, itd.) i obrtni kapital.

Otvaranjem novog instrumenta mikrokreditiranja biće dodatno stimulisana ta ciljna grupa, koja će imati još jedan dodatni izvor finansiranja i to po povoljnijim uslovima.

Plan je da novim sredstvima ojačamo finansijsku bazu za ove kreditne linije kojima se izdaju mikro i mali krediti.

2. Podrška postojećim mikro, malim, srednjim i velikim preduzećima

Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća zapošljava preko 75% od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori i predstavlja 99,75% od ukupnog broja preduzeća, što je u skladu sa strukturom koja se može uočiti i kod ostalih evropskih ekonomija.

Dakle, posebna pažnja se mora usmjeriti ka postojećim preduzećima koja imaju realni potencijal za dalji rast i razvoj jer to direktno utiče na kreiranje novih radnih mjesta. Ti novi razvojni projekti u postojećim preduzećima su velika šansa da se otvore kvalitetna radna mjesta sa znatno manjim rizikom nego kada je to u pitanju start up preduzeće. Zato će se u konituetu analizirati potencijali postojećih preduzeća i nuditi posebne kreditne linije za realizaciju njihovih razvojnih projekata. Prednost imati projekti koji otvaraju veći broj novih radnih mjesta.

Dosadašnje iskustvo ukazuje da se veliki dio investicione aktivnosti obavlja u okviru turizma i ugostiteljstva, što je razumljivo imajući u vidu je turizam jedan od strategijskih prioriteta razvoja crnogorske privrede. Međutim raste udio ulaganja u poljoprivredu i proizvodnju hrane, imajući u vidu da Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, kroz Agro budžet pruža značajne benefite. Zajednički nastup Ministarstva i IRF CG ima veliki značaj u kompletnoj promociji i pružanju podrške MMS preduzećima jer IRF CG na osnovu razvojnih prioriteta Vlade kreira konkretne kreditne linije za podšku poljoprivrednim proizvođačima. To će omogućiti da se u narednom period prevaziđu izazovi vezani za nepovoljnu strukturu poljoprivredne proizvodnje, unaprijedi opremljenost poljoprivrednih proizvođača i njihova klasterska povezanost, obezbijedi bolja primjena standarda bezbjednosti hrane u svim fazama proizvodnje, kako bi se domaćem i ino tržištu plasirali proizvodi visokog kvaliteta.

To je naročito značajno imajući u vidu komplementarnost ovih djelatnosti koja će imati sinergetski efekat na ukupan razvoj društva i prepoznatljivost Crne Gore kao turističke destinacije.

Turizam je strateški važan za Crnu Goru, ne samo što omogućava direktan prihod i doprinos BDP-u, već i zbog značajnog multiplikativnog (direktnog i indirektnog) efekta koji on ima na druge sektore. Posebno, treba naglasiti veze sa prerađivačkom industrijom (kao što je potrošnja poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda), transportom, ICT i korišćenje biznis usluga.

I pored zadovoljavajućih rezultata mjerenih pokazateljima turističkog prometa, osnovne prepreke na putu ostvarenja strateškog cilja u razvoju turizma ogledaju se u: nedovoljnom broju smještajnih kapaciteta (prevashodno hotelskog tipa) više i visoke kategorije, neizbalansiranom regionalnom turističkom razvoju i još uvijek visokom stepnu sezonalnosti u poslovanju turističke privrede. Naime, analize pokazuju da se 90-95% smještajnih kapaciteta i turističkog prometa (broj turista, noćenja i prihoda) nalazi i realizuje u primorskom regionu, kao i da se 65 - 70% prometa ostvaruje tokom tri ljetnja (jun, jul i avgust) mjeseca u godini.

Obzirom da je turizam prepoznat kao prioritetni sektor crnogorske privrede, u narednom periodu je potrebno posvetiti dodatnu pažnju njegovom daljem razvoju. IRF CG AD će i u narednom periodu, kroz kreditne linije stimulirati najvažniju granu crnogorske privrede, a u zajedničkoj saradnji sa Ministarstvom održivog razvoja i turizma, će biti kreirane posebne kreditne linije i posebne stimulacije kako bi se dodatno podstakao razvoj turizma.

Kao i u prethodnih godina, akcente će biti na investiranju u izgradnju i adaptaciju hotelskih kapaciteta; na razvoj i poboljšanje turističke infrastrukture; na razvoj kompletne turističke ponude, kao i na izgradnju i adaptaciju svih ostalih ugostiteljskih objekata. Pored južnog regiona, koji je sinonim za turizam, u narednoj godini posebnu pažnju treba posvetiti i razvoju turizma na sjeveru Crne Gore i to ulaganjem u smještajne i ugostiteljske objekte.

Takođe, objedinjavanjem ponude ski centara i produženom trajanju turističke sezone na sjeveru Crne Gore, pojedine opštine će definisati bolje propozicije koje će ih pozicionirati kao centar zimskog turizma, i kao takvim u narednoj godini će im se posvetiti posebna pažnja.

Međutim konkurentnost Crne Gore kao turističke destinacije ne smije biti jedina prepoznatljiva karakteristika na međunarodnom tržištu. Crna Gora sada mora uraditi sve da se njena ekonomija osposobi da funkcioniše na nivou EU.

Kao poseban vid podrške potrebno je realizovati podršku postojećim preduzećima koja favorizuju domaće proizvode i sirovine i ulažu u unapređenje industrijske proizvodnje. Sve sa ciljem da se bolje koriste domaći resursi što bi imalo za rezultat i veću zaposlenost, brži rast i razvoj kao i bolje korišćenje komplementarnih prednosti sa kojima Crna Gora raspolaže.

Ključne prepreke za brži industrijski razvoj i strukturne slabosti crnogorske industrije i dalje prisutne, su slaba diverzifikacija sa dominantnim učešćem proizvoda niže faze prerade, u izvozu dominantna uloga tradicionalnih sektora, niska radna produktivnost, nedovoljno investiranje u modernizaciju, u nedovoljnoj mjeri iskorišćen naučno-istraživački potencijal i slabe veze između privrede i nauke. Učešće industrije u BDP u 2017. godini iznosi 11,6%, dok je učešće prerađivačke industrije u BDP na nivou prethodne godine od 4,7%. Udio prerađivačke industrije u ukupnoj industrijskoj strukturi je u 2017. godini je na nivou prethodne godine od 57,6%. Sporiji rast prerađivačke industrije onemogućava povećanje produktivnosti rada kao i povećanje zaposlenosti.

Osim toga, fokusu će biti na programima podrške u sektoru industrije, za investicije koje doprinose porastu zapošljavanja obezbjeđujući izgradnju novih ili diverzifikaciju postojećih kapaciteta kao i tehnološko osavremenjavanje kroz uvođenje adekvatne opreme/mašina .

Osim navedenog, doprinos rastu i razvoju ekonomije će se ogledati u obezbjeđivanju podrške i velikim sistemima kada su oni nosioci projekata koji doprinose stvaranju tržišta za mikro, mala i srednja preduzeća.

3. Podršku preduzećima, kroz održavanja i/ili poboljšanja likvidnosti

Za opstanak preduzeća na tržištu, od presudnog značaja je održavanje likvidnosti i solventosti. Nažalost još uvijek postoji izražen problem održavanja tekuće likvidnosti. To je od strateškog značaja za male proizvođače. Kao što je zadatak da se podrži neko novo preduzeće isto tako je važno da se i sačuva postojeće. U tom pravcu IRF CG će obezbijediti posebne kreditne linije koje će omogućiti rješavanje problema nelikvidnosti. Realizovaće se kratkoročni krediti, krediti za obrtna sredstva, faktoring kao i drugi instrumenti koji će biti na usluzi preduzećima.

Veliki dio crnogorskih privrednika je prepoznao benefite ovog proizvoda, što je olakšalo njegov plasman i mogućnost IRF-a da svake godine radi na usavršavanju i kreiranju novih proizvoda za održavanje likvidnosti u preduzećima.

Likvidnost preduzeća podrazumijeva stalnu sposobnost pretvaranja vrijednosti iz jednog oblika u drugi i plaćanja dospjelih obaveza u kratkom roku. Kako ne bi došlo do problema nemogućnosti izmirenja obaveza u kratkom roku, tj. nelikvidnosti preduzeća, IRF, u cilju očuvanja velikog broja firmi i zaposlenih u istima, će nastaviti sa pružanjem podrške MMSP kroz održavanje i/ili poboljšanje likvidnosti preduzeća.

Otkupom potraživanja i dalje će se podržavati domaći proizvođači, i na taj način će se umnogome omogućiti bolji uslovi na tržištu.

Naime, kroz kratkoročne kredite - faktoring finansiranje, crnogorskim privrednicima se pruža mogućnost da naplate svoja potraživanja za prodatu robu ili izvršenu uslugu prije dospijeca za naplatu. Ovo je posebno važno za one privrednike kojima je skraćenje roka naplate potraživanja ponekad od presudne važnosti za nastavak poslovanja.

Preduzeće može imati raspoloživa obrtna sredstva jednaka ukupno potrebnim, ali se, zbog poremećaja u njihovoj strukturi, može pojaviti nedostatak raspoloživih obrtnih sredstava. Shodno tome, prelaz obrtnih sredstava iz jednog oblika u drugi, od velikog je značaja za ekonomiju svakog preduzeća, pa se mora neprekidno pratiti i analizirati.

Pored faktoringa, koji je prepoznat kao jedan od najboljih proizvoda za prevazilaženje problema (ne)likvidnosti, IRF MMSP nudi i niz drugih proizvoda koji se, u zavisnosti od trenutne potrebe preduzeća, dokažu kao najbolji (finansiranje trajnih obrtnih sredstava, refinansiranje postojećih kreditnih zaduženja preduzeća kod komercijalnih banaka, kratkoročni krediti, krediti za pripremu turističke i poljoprivredne sezone i slično).

Zbog rastućeg interesovanja za ovaj vid finansiranja IRF CG AD će opredijeliti odgovarajući iznos sredstava i poboljšati uslove za korišćenje, kako bi ova usluga bila dostupna većem broju preduzeća.

4. Podsticaj konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima

Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore za period januar-decembar 2018. godine, prema preliminarim podacima iznosila je 2 954 miliona eura, što ukazuje na rast od 10% u odnosu na isti period prethodne godine.

Izvoz robe imao je vrijednost od 400 miliona eura, a uvoz 2 554 miliona eura. U odnosu na 2017. godinu izvoz je bio veći za 7,7%, a uvoz veći za 11%.

Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 15,7% i manja je u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 16,1%.

Ovi podaci o spoljnotrgovinskom deficitu nam ukazuju da u narednom periodu moramo više da se posvetimo stvaranju uslova za optimalno korišćenje lokalnih komparativnih prednosti crnogorskih preduzeća kako u cilju povećanja izvoza, tako i u cilju smanjenja uvozne zavisnosti.

To naravno mora biti kontinuirana aktivnosti Vlade i nadležnih ministarstava u cilju pripremanja strategijskog okvira i naravno IRF-a kao institucije koja treba da pruži podršku prilikom obezbjeđivanja finansijskih sredstava. Neophodno je u tom smislu jasno identifikovati djelatnosti koje su prioriteti i ciljano kreirati programe podrške.

Da bi se ostvario dio ovih zadataka, IRF CG je 2017. godine kreirao posebnu kreditnu liniju za podsticaj konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima kao i za pripremu proizvoda i usluga za izvoz.

Pored kreditnih linija za podršku konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima potrebno je i obezbijediti i dodatne instrumente kao što je izdavanje garancija. Za one izvoznike koji imaju potencijala da izvoze obezbijediti mogućnost da se izdaju garnacije kao instrument podrške da će se izvozni poslovi realizovati.

S tim u vezi kontinuirana podrška poboljšanju konkurentnosti crnogorskih proizvoda i usluga na drugim tržištima će se realizovati i u formi osiguranja izvoza. Shodno usvojenom Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o IRF CG osiguranje izvoza roba i usluga iz Crne Gore od netržišnih rizika, IRF CG će obavljati u ime i za račun Vlade Crne Gore.

Pretpostavka da se IRF CG bavi ovim poslovima je da Vlada uredi posebnim propisom bliže uslove i način obavljanja poslova osiguranja izvoza.

5. Podrška realizaciji green field i brownfield investicijama

Dinamički ekonomski rast i razvoj Crne Gore sa fokusom na otvaranju radnih mjesta i forsiranju ravnomjernog regionalnog razvoja podrazumijeva kreiranje i realizaciju potpuno novih poslovnih poduhvata. S tim u vezi IRF CG je uočio neophodnost pružanju podrške ovakvim idejama tako da je kreirana kreditna linija koja će za rezultat imati povećanje greenfield i brownfield investicija. Osim direktnog investicionog efekta na konkretan biznis ova vrsta ulaganja je podsticaj za kompletan lanac koji uključuje dodatno tržište za mala i srednja preduzeća u službi podmirivanja tražnje velikim sistemima.

Greenfield investicije podrazumevaju ulaganje u izgradnju potpuno novog biznisa, koji do tada nije postojao na targetiranom tržištu ili tržišnom području. Direktne investicije u inostranstvu novom izgradnjom fabrike, postrojenja, pogona, poslovne jedinice ili filijale, startuje od kupovine zemljišta za izgradnju, sa ili bez prateće komunalne i saobraćajne infrastrukture.

Zelene direktne investicije se realizuju na zemljištu bez prateće infrastrukture, a brown direktne investicije startuju na kupljenom zemljištu sa pratećom infrastrukturom (obično su to napuštena vojna postrojenja,

kasarne, prazne neupotrebljive hale, skladišta) koje investitor ulaganjem vraća u upotrebljivo stanje. Da bi jedna direktna investicija imala obeležja grinfild investicije, kompanija mora da izgradi potpuno nova postrojenja i objekte na ciljnom tržištu i dogovorenoj lokaciji u stranoj zemlji, da aktivira novi biznis kao novog tržišnog aktera, da obogati ponudu proizvoda i usluga na ciljnom tržištu, kao i da zaposli nove ljude. Zbog izgradnje nove fabrike, one su tradicionalno bile vezivane za industrijske proizvodne delatnosti.

Kontinuirana realizacija podrške za ovaj oblik ulaganja će biti unapređena kroz saradnju sa Privrednom komorom Crne Gore kao i sa ostalim biznis asocijacijama.

Naravno novi investitori dolaze tamo gdje je optimalan poslovni ambijent u očekivanju profita i adekvatnog povraćaja uložених sredstava. S tim u vezi bitno je imati kvalifikovanu radnu snagu motivisanu da usvaja nova znanja kao i adekvatnu infrastrukturu. Za sve ovo IRF CG kroz svoje kreditne linije ima viziju i izlazi u susret zahtjevima tržišta.

6. Podrška infrastrukturnim projektima, projektima od ekološkog, lokalnog i državnog značaja i projektima iz oblasti energetike i energetske efikasnosti

Realizacija infrastukturnih projekata na lokalnom i državnom nivou je od velikog značaja za kreiranje optimalnog ambijenta za privlačenje domaćih i stranih investicija. Dakle i tu se vidjela mogućnost da IRF CG kreira podršku za dalji napredak, tako da je obezbijeđen program kreditiranja infrastrukturnih projekata i projekata vodosnabdijevanja. Projekti koji se finansiraju iz ove kreditne linije treba da doprinesu održivom razvoju, valorizaciji prirodnih resursa i podsticaju razvoja bitnisa

U narednom period se očekuje dodatan focus na kreiranju i unapređivanju biznis zona tako da je za takve projekte opravdano kreditno zaduživanje opština i lokalnih preduzeća u vlasništvu opštine. Takođe, ako je potrebno da se obezbijedi kompletna infrastruktura za biznis zonu ili da se izgradi objekat za potrebe biznis inkubatora, tehnoloških parkova i/ili institucije koje su u funkciji biznisa, jasno je da takve investicije moraju biti tretirane sa posebnom pažnjom od strane IRF CG.

Osim ovog vida podrške još veći značaj u savremenom okruženju ima podrška u projekte koji tretiraju pitanje zaštite životne sredine, kao i korišćenje obnovljivih izvora energije.

Energetski sektor Crne Gore i njen razvoj potrebno je sagledati u kontekstu ukupne ekonomske politike Crne Gore. Neophodno je posvetiti posebnu pažnju pitanjima istraživanja i korišćenja energetskih resursa, pretvaranja energije, prenosa i snabdijevanja potrošača energijom.

Sektor energetike karakteriše veliki prirodni potencijal (ugalj, hidropotencijal, potencijal biomase, vjetro i solarni potencijal), koji je nedovoljno iskorišćen, niska energetska efikasnost, kao i velika zavisnost od uvoza električne energije i fosilnih goriva. Većina prirodnih resursa se nalazi u sjevernoj, nedovoljno razvijenoj regiji Crne Gore.

Njihovom valorizacijom, obezbjeđuje se ne samo energetska sigurnost i nezavisnost, već se doprinosi uravnoteženijem ekonomskom razvoju države. Sa druge strane, da bi se ostvario održivi razvoj države Crne Gore, potrebno je optimizovati korišćenje prirodnih resursa kao i korišćenje energije kroz intenzivnu implementaciju mjera energetske efikasnosti. Valorizacijom raspoloživog potencijala, Crna Gora može zadovoljiti sopstvene energetske potrebe, i uzimajući u obzir njen geografski položaj pozicionirati se kao energetska čvorište i izvoznik energije.

Dakle, održivi pristup u korišćenju prirodnih resursa za proizvodnju energije mogao bi pomoći ne samo u ostvarenju strateških ciljeva Crne Gore da postane energetski nezavisna i ekološka država već i na unapređenju svog ekonomskog razvoja.

Razvoj energetike je tijesno povezan i sa politikom zaštite životne sredine, o kojoj posebno treba voditi računa. Politika životne sredine je preduslov za očuvanje zdrave životne sredine i zdravlja ljudi, održivog turizma, poljoprivrede, šumarstva, ruralnog razvoja i energetike u ekološkoj državi Crnoj Gori. Shodno tome, ulaganja u ovu oblast će biti pod posebnom pažnjom u narednom periodu.

III. INSTRUMENTI FINANSIJSKE PODRŠKE

IRF CG će u skladu sa potrebama potencijalnih ali i postojećih preduzetnika i MMSP, biti usmjeren na inoviranje postojećih kao i kreiranje novih finansijskih instrumenata. Podrška kreiranju novih i očuvanju radnih mjesta zahtijeva kontinuiranu analizu potreba tržišta kao i trendova sa namjerom da se ostvare postavljeni ciljevi i zadaci.

Dosadašnji portfolio instrumenata će biti aktuelan i to kroz:

- **Kratkoročne kredite;**
- **Srednjoročne kredite;**
- **Dugoročne kredite.**

Kratkoročnim kreditima se finansiraju tekuća aktivnost i likvidnost preduzeća, kao i otkup potraživanja (tzv. faktoring finansiranje). Njihova je ročnost do godinu dana, i pretežno se koriste za pripremu turističke ili poljoprivredne sezone, kao i za sve one potrebe kojima se reguliše likvidnost preduzeća.

Srednjoročni krediti su namijenjeni projektima koji se mogu realizovati u period od jedne do pet godina u skladu sa kreditnim portfolia IRF CG.

Dugoročni krediti su krediti čija je ročnost preko pet godina, i kojima se često finansiraju veće investicije i razvojni projekti. Ovi krediti mogu biti namijenjeni za ulaganja u investicione projekte i projekte od strateškog značaja za privredu.

Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o IRF CG omogućeno je uspostavljanje **Garatnog fonda i mikrokreditiranja** kao instrumenata podrške preduzetnicima, mikro i malim preduzeća širom

regiona Crne Gore i širenje pokrivenosti i tržišta IRF CG, a naročito poboljšanje pristupa finansiranju privredi potencijalnim klijentima koji zbog nedostajućeg kolatera nisu mogli realizovati svoju poslovnu ideju.

Takođe, ciljevi koji se žele postići ovim projektom su dalji rast i razvoj, mikro i malih preduzeća, podrška start-up biznisima, podrška preduzetnicima za iniciranje novog investicionog ciklusa, jačanje preduzetničkih kapaciteta, poboljšanje likvidnosti preduzeća, podsticanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja kao i podsticanje razvoja prioritetnih sektora privrede (turizam, poljoprivreda, prerada drveta, proizvodnja, usluge, itd.).

Kroz primjenu garantne šeme i mikrokreditiranja, omogućiće se veća dostupnost finansijskim sredstvima većem broju potencijalnih preduzetnika. Ovi instrumenti namijenjeni su mladima, ženama, nezaposlenim visokoškolicima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tehnološkim viškovima kao i svim onim preduzetnicima koji imaju održivu i profitabilnu ideju ali koji ne mogu da obezbjede dovoljan kolateral za potrebna sredstva ili su im potrebni mikrokrediti da bi realizovali svoju ideju.

Novi modeli podrške će biti aktuelni u skladu sa postojećom finansijskom perspektivom Evropske Unije kroz COSME program EIF-a. Ovo je program namijenjen za poboljšanje konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća. Realizuje se kroz dva modula – Garantni fond i Instrument za ulaganje u vlasnički kapital. Pristup COSME Garantnom Fondu predstavlja veliki iskorak za IRF CG u vidu pružanja dodatne, krucijalne usluge za proširenje baze klijenta i veću dostupnost povoljnim izvorima finansiranja crnogorskih privrednika naročito segment koji inače ima otežan pristup postojećim izvorima sredstava zbog nedostatka adekvatnog kolaterala.

Još jedan koncept za koji će IRF CG biti otvoren u narednom period je koncept biznis anđela koji podrazumijeva investitore koji sami, ili kao deo nekog udruženja, ulažu u kompanije koje se nalaze u početnoj fazi razvoja ili u poslovne ideje i projekte potencijalnih preduzetnika. Zauzvrat, biznis anđeli u većini situacija traže udeo u vlasništvu firme ili procenat dobiti od projekta.

IRF CG će u skladu sa zahtjevima i potrebama tržišta kreirati i dodatne kreditne linije koje će doprinositi ostvarenju postavljenih ciljeva.

Kamatna stopa će određivati u zavisnosti od cijene sredstava na finansijskom tržištu kao i na osnovu potreba za promovisanje prioritetnih djelatnosti razvoja crnogorske ekonomije. Kamatna stopa je i instrument promovisanja prioritetnih djelatnosti i nivoa investicione aktivnosti. U skladu sa tim stimacije tj. umanjena kamatnih stopa će se odobravati u skladu sa prioritetima.

IRF CG će i u narednom periodu obezbijediti posebne uslove za one subjekte koji projekte realizuju u opštinama sjevernog regiona i u opštinama koje su ispod prosjeka razvijenosti na nivou Crne Gore. Pored posebno definisanih uslova za opštine koje su ispod prosjeka razvijenosti i opštine Sjevernog regiona, IRF CG će definisati i stimulacije za ove opštine, ali i za one subjekte koji realizacijom projekta zaposle 5 ili više novih lica bez obzira na regionalnu pripadnost projekta, kao i za one koji kao sredstvo obezbjeđenja ponude bankarsku garanciju.

Stimulacija će se ogledati u smanjenju kamatne stope u odnosu na utvrđene kamatne stope.

IRF CG će nastaviti sa primjenu stimulativnih uslova za preduzeća koja redovno izmiruju svoje poreske obaveze. Spisak poreskih obveznika koji uredno izmiruju poreske obaveze objavljuje Poreska uprava Crne Gore u saradnji sa Ministarstvom finansija, pa će takozvana "Bijela lista" biti mjerodavna prilikom formiranja stimulacija za ovu grupu preduzeća.

U skladu sa ugovorom sa Evropskom investicionom bankom, kamata na kredite koji se plasiraju iz sredstava ove finansijske institucije manja je za 0,5%.

IV. UPRAVLJANJE RIZICIMA

Rastući portfolia plasmana IRF CG tokom poslednjih godina povećava značaj adekvatnog monitoringa portfolia i regularnim procjenama rizika. S obzirom na zakonom definisanu djelatnost, IRF CG se susrijeće sa različitim vrstama rizika, a koji mogu imati negativan uticaj na finansijski rezultat i kapital IRF CG. U cilju minimiziranja rizika u poslovanju, uvođenje adekvatnog sistema upravljanja rizicima predstavlja ključ dugoročnog uspjeha i održivosti institucije uz ispunjenje definisane misije.

IRF CG u svom poslovanju koristi koncept upravljanja rizicima svojstven bankarskoj praksi i zakonskim rješenjima kojim je regulisan ovaj segment u Crnoj Gori.

Iako je u svom poslovanju izložen većem broju rizika, IRF CG je prepoznao potrebu aktivnog upravljanja sledećim vrstama rizika: kreditni rizik, rizik likvidnosti, rizik kamatne stope i operativni rizik. Upravljanje ovim rizicima je od presudnog značaja jer se neadekvatnom procjenom i kontrolom rizika i po samo jednom pojedinačnom plasmanu ili transakciji može ugroziti finansijski sistem IRF CG.

Upravljanje kreditnim rizikom predstavlja ključnu komponentu sveobuhvatnog sistema upravljanja rizicima i od presudnog je značaja za dugoročan uspjeh naročito imajući u vidu trend rasta kreditnog portfolia a samim tim i izloženost prema određenim grupama klijenata i djelatnostima. S obzirom da je kreditni rizik osnovni rizik sa kojim se IRF CG u svom poslovanju suočava, IRF CG će i u narednom period biti fokusiran na aktivnom upravljanju i adekvatnoj analizi portfolia. Ovo se ostvaruje na način što se kreditnim rizikom upravlja na individualnom nivou i na portfolio nivou.

Na individualnom nivou, sveobuhvatna i temeljna procjena rizičnog profila svakog dužnika podrazumijeva prikupljanje dovoljno relevantnih informacija o zajmotražiocu i razmatranje glavnih faktora i to: namjena plasmana i izvori otplate, sposobnost servisiranja kredita u predviđenom roku otplate, dinamika i izvori otplate kredita, finansijsko stanje korisnika kredita u poslednje tri godine uključujući i dostupne podatke za tekuću godinu, osjetljivost na promjene ekonomskih i tržišnih uslova, kreditna istorija zajmotražioca, trenutna kreditna sposobnost kao i procjena kreditne sposobnosti u budućnosti na osnovu projekcije budućih gotovinskih tokova u različitim scenarijima, stanje u sektoru privrede u okviru koje zajmotražilac posluje, njegov položaj u sektoru i adekvatnost i kvalitet sredstava obezbjeđenja posebno sa aspekta utrivosti kolaterala.

Na portfolio nivou sistem za upravljanja kreditnim rizikom podrazumijeva praćenje strukture i kvaliteta cjelokupnog portfolija.

Koncentracija kreditnog rizika može se manifestovati na više načina i javlja se kad god postoji više kredita sa sličnim karakteristikama. Koncentracija kreditnog rizika podrazumijeva da portfolio IRF CG sadrži veće izloženosti prema: jednom dužniku, grupi povezanih lica, određenom sektoru privrede, geografskom region, stranoj zemlji ili grupi zemalja čije su ekonomije povezane, vrsti proizvoda (vrsti plasmana), vrsti kolaterala. Visok nivo koncentracije izloženosti prema nekoj od gore navedenih kategorija, može imati negativne efekte na prihode i kapital IRF CG u slučaju problema unutar tako definisanih skupova.

Imajući u vidu da je IRF CG počev od 2017 godine intenzivirao aktivnosti na direktnom finansiranju krajnjih korisnika poseban akcenat će biti na praćenju najvećih izloženosti i monitoring istih. Takođe posebna pažnja će se usmjeriti na menadžment kolaterala u smislu kvalitetnije evidencije i izvještavanja o kvalitetu i strukturi kolaterala plasmana u IRF CG.

Imajući u vidu rastući intezitet kreditne aktivnosti, a time i rast kreditnog portfolija IRF CG, pri čemu je prisutno pomjeranje strukture portfolija u korist direktnih kreditnih plasmana u odnosu na plasmane relizovane posredstvom poslovnih banaka, sve ove predhodno navedene aktivnosti praćenja, mjerenja i kontrole kreditnog rizika se moraju intenzivirati kako bi omogućile konstantnu finansijsku stabilnost Fonda.

Takođe, imajući u vidu da je IRF CG u 2017 godini radio na razvoju i unapređenju instrumenata za rano otkrivanje povećanja kreditnog rizika, koji će omogućiti pravovremenu identifikaciju dužnika kod kojih je prisutan povećani rizik, pomoću odgovarajućih kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja za rano otkrivanje povećanja kreditnog rizika, u toku 2018. i narednih godine se očekuje puna primjena istih te poboljšani monitoring cjelokupnog portfolija.

Rizik likvidnosti predstavlja vjerovatnoću da IRF CG neće moći obezbijediti dovoljno novčanih sredstava za izmirenje obaveza u trenutku njihove dospelosti ili vjerovatnoću da će IRF CG za izmirivanje dospjelih obaveza morati pribavljati novčana sredstva uz značajne troškove. Ova vrsta rizika se minimizira adekvatnim planiranjem novčanih priliva i odliva i sveobuhvatnim upravljanjem rizicima.

Rizik kamatne stope predstavlja negativan uticaj promjene kamatnih stopa na finansijski položaj IRF CG. U skladu sa strateškim opredeljenjem, održavaće se umjereni nivo izloženosti ovoj vrsti rizika.

Operativni rizik predstavlja rizik od gubitaka koji nastaju zbog neadekvatnih procedura i neuspjelih internih procesa, ljudskog faktora, sistemskih ili eksternih događaja. Kako je IRF CG u predhodnom period usvojio Pravilnika koji definiše upravljanje operativnim rizikom i njegovo svođenje na najmanju moguću mjeru, to će se njegova stroga primjena nastaviti i u narednom periodu.

Još jedan od veoma značajnih rizika koji je nefinansijskog karaktera i kojem se posvećuje posebna pažnja jeste **reputacioni rizik**. Reputacioni rizik je rizik gubitka zbog negativnog javnog mišljenja o IRF CG. Glavni instrumenti kojima IRF održava ovu vrstu rizika na minimalnom nivou jesu anticipiranje promjena na tržištu i

okruženju putem adekvatnog planiranja, interni akti o upravljanju rizicima, promovisanje dobre poslovne kulture unutar organizacije i efikasna interna revizija i kontrola.

Planirane izmjene zakonskih rješenja koje će tretirati ovaj segment u IRF CG zahtijevaće dalje unapredjenje i uvođenje novih standard u upravljanju rizicima u cilju minimiziranja potencijalnih gubitaka u poslovanju i ostvarivanja kontinuiteta u uspješnom poslovanju IRF CG.

V. MEĐUNARODNA I DOMAĆA SARADNJA

Uspostavljanje i razvijanje međunarodne saradnje je jedan od prioriteta IRF CG, a sve u cilju pružanja podrške rastu i razvoju ekonomije Crne Gore. Uloga IRF CG jeste podrška razvoju crnogorske privrede, u saradnji sa domaćim i međunarodnim finansijskim institucijama i uz podršku Vlade Crne Gore, kroz obezbjeđenje finansijske i druge podrške biznisu, usmjerene ka održivim, orjentisanim biznisima u raznim sektorima. IRF CG sredstva za rad obezbjeđuje na međunarodnom finansijskom tržištu, pa je ova aktivnost od posebnog značaja i predstavlja uslov za pružanje povoljnih i dostupnih sredstava crnogorskim privrednicima.

Saradnja sa institucijama koje obavljaju iste ili slične poslove podrazumijeva razmjenu informacija i znanja, nabavku sredstava, uporedna iskustva, smanjenje rizika ali i druge vidove saradnje. IRF CG će iz ovih razloga nastojati da i u narednom period intenzivira kontakte i dobre odnose sa raznim međunarodnim institucijama, komercijalnim bankama, ministarstvima i ostalim institucijama javnog sektora u Crnoj Gori ali i institucijama u region i šire koje obavljaju istu ili sličnu djelatnost kao i IRF CG.

1. Evropska investiciona banka (EIB)

Evropska investiciona banka (EIB) je finansijska institucija Evropske unije. Kroz investicione projekte i programe, podstiče uravnotežen razvoj i ekonomsku i socijalnu koheziju u državama članicama EU, kao i van Evropske unije. EIB je najveća multilateralna kreditna institucija na svijetu.

Međunarodna saradnja sa ovom institucijom je rezultirala potpisivanjem prvog Ugovora o finansiranju između IRF CG i Evropske investicione banke 2012. godine.

Povećanje ukupnog portfolia IRF CG rezultiralo je i dinamikom bržeg povlačenja sredstava iz Evropske investicione banke, tako da je IRF CG u martu mjesecu 2015. godine potpisao novi Ugovor sa ovom finansijskom institucijom, kojom je odobreno 70 mil EUR. Treći finansijski okvir dogovoren je početkom 2017. godine na iznos od 100 mil EUR. Četvrti finansijski okvir na ukupan iznos od 150 mil EUR je dogovoren u prvom dijelu 2018. godine. Nakon realizacije novog okvira ukupan iznos EIB finansiranja iznosiće 370 mil €. Do sada je IRF CG pozajmio 220 mil EUR od EIB-a koje je plasirao crnogorskim preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima, ali i institucijama javnog sektora i velikim preduzećima što dovoljno govori o značaju EIB-a kao najvažnijeg internacionalnog partnera. Povoljnost ovih sredstava je uticala na smanjenje kamatne stope IRF CG ali i na druge finansijere privrede da obezbjede dostupnija sredstva crnogorskim privrednicima.

2. Evropski investicioni fond

Evropski investicioni fond je specijalizovan u domenu pružanja finansijskih usluga mikro, malim i srednjim preduzećima širom Evrope. Član je EIB grupe. Vlasnici ovog fonda su Evropska Investiciona Banka, Evropska Unija kao i širok spektar javnih i privatnih banaka i finansijskih institucija. U skladu sa postojećom finansijskom perspektivom Evropske Unije na snazi je i COSME program EIF-a. Ovo je program namijenjen za poboljšanje konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća. Realizuje se kroz dva modula – Garantni fond i Instrument za ulaganje u vlasnički kapital. IRF CG je predao aplikaciju za učešće u Garantnom Fondu u prvom dijelu 2018. godine i nakon dubinske analize kompanije predstoji poslednji korak obrade aplikacije na Odboru Direktora EIF-a predviđeno za Septembar 2018. Očekuje se uspostavljanje saradnje u obimu koji će definisati EIF. Pristup COSME Garantnom Fondu predstavlja veliki iskorak za IRF CG u vidu pružanja dodatne, ključne usluge za proširenje baze klijenta i veću dostupnost povoljnim izvorima finansiranja crnogorskih privrednika naročito segment koji inače ima otežan pristup postojećim izvorima sredstava zbog nedostatka adekvatnog kolaterala.

3. Svjetska banka (SB)

Svjetska banka (SB) predstavlja skup pet međunarodnih organizacija u čijoj odgovornosti je pružanje finansijske pomoći zemljama u svrhu ekonomskog razvoja i smanjenja siromaštva, te ohrabrenja međunarodnih investicija. Nakon učlanjenja u MMF, Crna Gora je postala i punopravna članica Svjetske banke sa članskom ulogom i pravima i obavezama koje proističu iz članstva u grupaciji koju čine: Međunarodna banka za obnovu i razvoj (International Bank for Reconstruction and Development IBRD), Međunarodna finansijska korporacija (International Financial Corporation, IFC), Međunarodno udruženje za razvoj (International Development Association, IDA), Multilateralna agencija za garantovanje investicija (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA) i Međunarodni centar za rješavanje sporova (International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID).

Do sada, saradnja sa Svjetskom bankom se ogledala kroz implemetaciju projekta "MIDAS" koji je Investiciono-razvojni fond Crne Gore AD uspješno realizovao u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore od 2011. do 2016. godine.

MIGA- Multilateralna agencija za garantovanje investicija, agencija je Svjetske banke koja je osnovana radi globalne promocije stranih direktnih investicija na tržištima, u nastajanju eliminacije ili ublažavanja posljedica realizacije nekomercijalnih rizika u međunarodnim ekonomskim odnosima. MIGA pruža i tehničku pomoć stranim investitorima u cilju sigurnijeg ulaganja, naročito u manje razvijene zemlje.

IRF CG bi korišćenjem NISOE instrumenta (Non-Honoring of Financial Obligation of state-owned enterprise) sa MIGA-om bio u prilici da obezbijedi značajna sredstva za ulaganje u crnogorsku privredu sa akcentom na nerazvijenije djelove zemlje, da osigura ravnomjerniji regionalni razvoj i ublaži ranjivost tog područja koja se, između ostalog, ogleda i u negativnim demografskim trendovima (*migracija mlađe populacije i dominacija starijih domaćinstava*), smanji nezaposlenost i siromaštvo i sl.

U toku je osnivanje Fonda za energetska efikasnost sa ciljem poboljšanja energetske efikasnosti javnih građevina u Crnoj Gori i smanjenja zagađenja životne sredine. IRF CG je u komunikaciji sa Svjetskom Bankom u vezi sa upravljanjem ovim Fondom a čiji su stejkholderi SB i Vlada Crne Gore te će se kroz ovaj instrument nastaviti uspješna saradnja sa ovom međunarodnom finansijskom institucijom.

4. Razvojna banka Savjeta Evrope (CEB)

Razvojna banka savjeta Evrope je multilateralna razvojna banka sa socijalnim opredjeljenjem. Osnovana je sa ciljem da bi rješavala probleme izbjeglih lica, da bi kasnije proširila spektar djelovanja na oblasti koje direktno doprinose jačanju socijalne kohezije (uravnoteženog socijalnog razvoja) u Evropi. CEB čini 40 zemalja članica, uključujući 18 iz Centralne i Istočne Evrope. CEB funkcioniše u okviru Savjeta Evrope i podržava njegove prioritete. Međutim, ona je zaseban pravni subjekt i finansijski je nezavisna.

CEB predstavlja glavni instrument politike solidarnosti u Evropi, kako bi pomogla državama članicama ostvarenje održivog i uravnoteženog razvoja. U skladu s tim učestvuje u finansiranju socijalnih projekata, odgovara na hitne situacije i na taj način, doprinosi poboljšanju uslova života većine ugroženih djelova stanovništva.

CEB doprinosi implementaciji socijalno orijentisanih investicionih projekata kroz tri sektorske linije, redom:

- Jačanje socijalne integracije,
- Zaštita životne sredine,
- Podrška javnoj infrastrukturi sa socijalnim opredjeljenjem.

IRF CG je prepoznao mogućnost saradnje sa ovom razvojnom Institucijom te je nakon stupljenog kontakta sa istom aplicirao za finansijski okvir kojim bi se podržalo preduzetništvo i razvoj MSP kao okosnice crnogorske privrede. Aplikacija je predata u prvom dijelu 2017. Aplikacija je odobrena na administrativnom Odboru Banke te je Ugovor potpisan u prvom dijelu 2018. godine u iznosu od 30 mil EUR. Namjena je da se ovim sredstvima podržavaju krediti do 50,000 EUR i to za finansiranje onih klijenata koji se nalaze u ekonomski nepovoljnijim regionima u Crnoj Gori kao i za finansiranje ekonomski ugroženih grupa građana poput radnika proglašanih tehnoloških viškova iz procesa tranzicije, svršenim visokoškolcima, ženama u biznisu, početnicima u biznisu kao i malim poljoprivrednim proizvođačima.

5. WB EDIF (Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility)

WB EDIF (Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility) je zajednička inicijativa Evropske unije, međunarodnih finansijskih institucija (EIF, EIB, EBRD, KfW), bilateralnih donatora i Vlada zemalja Zapadnog Balkana (Srbija, Hrvatska, Crna Gora, Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija). Program je zvanično pokrenut 5. decembra 2012. godine u cilju poboljšanja pristupa finansijskim sredstvima za mala i srednja preduzeća i ekonomskom razvoju Zapadnog Balkana.

U okviru WB EDIF programa Crna Gora ima posebne obaveze u okviru ENIF Fonda u dijelu odlučivanja o instituciji koja će imati ulogu jednog od „investitora“, kao i finansijska participacija.

ENIF - Fond za inovativna preduzeća je u fazi osnivanja jer je u toku potpisivanje Sporazuma o partnerstvu- Sporazum o komanditnom društvu. Fondom upravlja privatni fond RSG Capital Slovenija, menadžer fonda, izabran od strane Evropskog Investicionog Fonda.

Cilj Fonda je da obezbijedi finansiranje u vlasnički kapital za inovativna MSP od početne do razvojne faze (ulaganje u equity – akcije, kapital od emisije preferencijalnih akcija i kapital od emisije hibridnih–zamjenjivih obveznica t.j. obveznice zamjenjive u dionice, konvertibilni krediti, mezanin finansiranje). Ulaganje je u vrijednosti od 170,000 do 1 mil €. Fond pruža mogućnost da nekoliko MSP iz Crne Gore budu izabrana za investiranje.

6. Kineska banka za razvoj

Odlukom Vlade Crne Gore, IRF CG je pristupio među-bankarskoj asocijaciji Kine i Centralno-istočnih Evropskih zemalja (CEEC – China-Central Eastern Countries) u Septembru 2016 u liniji sa 16 razvojnih institucija iz zemalja članica i partnerskoj instituciji – Kineskom Bankom za razvoj. Cilj ove asocijacije je produbljivanje saradnje između finansijskih institucija zemalja članica i Kine u cilju razvoja ekonomija, društva, trgovine i investicija između zemalja konstituenata.

Nakon intenzivnih pregovora, dogovoreno je da se realizuje prvi kredit na iznos od 19 mil EUR. Ugovor je potpisan u Julu 2018. godine i realizacija je u toku. Ova sredstva su, shodno svojoj ročnosti, namijenjena za finansiranje kratkoročnih plasmana IRF CG.

U toku su pregovori i oko nove kreditne linije između CDB-a i IRF CG . Ova kreditna linija bila bi korištena za investicije u strateškim sektorima crnogorske Ekonomije kao što su turizam, poljoprivreda, prerada drveta, proizvodnja i usluge (zanati, konsultantske usluge, IT itd.) ali takođe i za infrastrukturne projekte, energetiku, projekte zaštite životne sredine i slično.

7. Abu Dabi fond za razvoj

IRF CG je u 2017. godini posredno uspostavio saradnju i sa Abu Dabi fondom za razvoj kroz ADMAS projekat čiji je razvojni cilj rast konkurentnosti i jačanje integracija unutar prehrambenog lanca u Crnoj Gori što bi u krajnjem dovelo do održivog korišćenja prirodnih resursa i poboljšanju životnog standarda u ruralnim područjima. Osnovni cilj ovog projekta je da se preduzećima i gazdinstvima u sektoru poljoprivrede i srodnim sektorima u Crnoj Gori uspostavi sistem povoljnijeg pristupa kreditnih sredstava koji bi na taj način unaprijedio njihovo učešće na tržištu i poslovne standarde.

Ovaj kreditni aranžman je inicijano potpisan u 2015. godini između Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Abu Dabi fonda za razvoj. Od kraja jula 2017. god za realizaciju projekta je zadužen IRF CG. Razlozi su ograničeni kapaciteti i nedovoljno iskustvo Ministarstva u dodjeli kredita, kao i pozicije IRF CG kao već etablirane i razvijene finansijske institucije koja ima višegodišnje iskustvo u realizaciji kreditnih aranžmana sa drugim inostranim finansijskim institucijama. Ukupni iznos sredstava ovog projekta iznosi 50 mil \$. S tim u vezi kreirana je posebna kreditna linija čija je validnost definisana do kraja 2018. Godine u skladu sa važećim Ugovorom sa Abu Dabi fondom za razvoj.

8. Regionalne finansijske organizacije

IRF CG je uspostavio bilateralnu ali i multilateralnu saradnju sa većinom razvojnih institucija zemalja iz okruženja. Svrha uspostavljanja saradnje sa institucijama iz okruženja je razmjena uporednih iskustava u svojim operacijama i razvojnim procesima, benchmarking, promovisanje programa i projekata koji podstiču međusobnu saradnju, a naročito podržavaju razvoj aktivnosti i projekata od zajedničkog interesa. IRF CG će i u narednom period promovisati saradnju sa regionalnim finansijskim organizacijama zasnovanu na načelima jednakosti, uzajamne koristi, poštovanja i povjerenja u skladu sa utvrđenom međunarodnom bankarskom praksom i svim važećim zakonima i propisima. Ističemo dugogodišnju i plodonosnu saradnju sa Hrvatskom bankom za obnovu i razvoj (HBOR) i Slovenskom izvoznom i razvojnom bankom (SID) ali i sa Makedonskom bankom za podršku i razvoj (MBPR) i Fondom za razvoj Republike Srbije. Očekuje se uspostavljanje saradnje i sa mađarskom EXIM bankom.

9. Banke na crnogorskom tržištu

Kreditna podrška sektoru MSP i preduzetnicima posredstvom i uz učešće poslovnih banaka realizuje se na osnovu potpisanog Protokola o poslovnoj saradnji sa svim bankama u Crnoj Gori koje su iskazale svoj interes i spremnost da učestvuju u ovim aktivnostima.

Preko instrumenta kreditne podrške IRF CG će pokušati da utiče na smanjenje kamata u bankarskom sektoru. Pored ostalih instrumenata sa nivoa države, IRF CG će sistemom partnerstva pokušati da utiče na banke da više sredstava ulože u razvojne projekte kao i u projekte iz prioriternih sektora razvoja poljoprivrede, turizam, drvoprerađiva i dr.

10. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore

IRF CG je imao uspješnu saradnju sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja u okviru MIDAS projekta. Riječ je o Projektu institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede ("Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening" - MIDAS projekat) koji su realizovali Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i Svjetska banka u cilju jačanja poljoprivrede i ruralnog razvoja kao i promovisanju unapređenja zaštite životne sredine u skladu sa standardima Evropske unije (EU). Ovaj projekat je naslijeđen IPARD i IPARD like inicijativom Ministarstva za finansiranje privrednika koji se bave poljoprivredom i proizvodnjom hrane.

Ovaj projekat ima za cilj da obuhvati sve sektore primarne poljoprivredne proizvodnje: mljekarstvo, govedarstvo, ovčarstvo i kozarstvo, svinjogojstvo, živinarstvo, voće, povrće, pečurke i ratarske kulture (žitarice), aromatično i ljekovito bilje, vinogradarstvo, maslinarstvo, sektor pčelarstva i sektor akvakulture. Potencijalnim korisnicima projekta biće dostupna bespovratna pomoć za investicije koje imaju za cilj povećanje poljoprivredne proizvodnje, kvaliteta proizvoda kao i podizanje higijenskih standarda na gazdinstvima.

Kako su ove dvije institucije ostvarile uspješnu saradnju to će se ista nastaviti u narednoj godini. Ovdje se, pored pomenutih programa koji su aktuelni (IPARD, IPARD like) misli i na učešće IRF CGa u realizaciji projekta koji se realizuje u saradnji sa Abu Dabi Fondom za Razvoj iz Ujedinjenih Arapskih Emirata. IRF CG je obezbijedio i posebnu kreditnu liniju namijenjenu korisnicima grantova iz Agro budžeta. IPARD, IPARD like i ADMAS projekti predstavljaju veliku razvojnu šansu za crnogorsku poljoprivredu.

11. Ministarstvo održivog razvoja i turizma

IRF CG će učestvovati u realizaciji onih projekata koje Ministarstvo prepozna kao prioritetne, a koji su iz oblasti održivog razvoja (zaštite životne sredine, rješenje pitanja otpadnih voda na lokalnom nivou i sl.) i turizma.

Sporazum o saradnji u okviru "Programa subvencionisanja kamatne stope na kredite odobrene preduzećima iz oblasti turizma i ugostiteljstva, potpisan je 2016 i 2017.godine između Ministarstva održivog razvoja i turizma i IRF CG.

Cilj Sporazuma je uspostavljanje bliže saradnje između Ministarstva i IRF CG, u oblasti podrške razvoja preduzetništva kao značajnog faktora ekonomskog i društvenog razvoja Crne Gore, a u okviru "Programa subvencionisanja kamatne stope na kredite odobrene preduzećima iz oblasti turizma i ugostiteljstva".

Svrha Programa je podrška preduzetništvu putem unapređenja postojećih i otvaranja novih mikro, malih i srednjih privrednih društava i pomoći preduzetnicima u oblasti turizma i ugostiteljstva kroz subvencionisanje kamatnih stopa na njihova kreditna zaduženja, čime bi se unaprijedila turistička ponuda, ali i stvorili uslovi za povećanje broja radnih mjesta i ukupnih prihoda u turizmu i sa turizmom povezanim djelatnostima.

U narednom period će se nastaviti saradnja koja se odnosi na projekte iz oblasti održivog razvoja i turizma.

12. Ministarstvo ekonomije

U namjeri da ostvari postavljene ciljeve, IRF CG će zajedno sa Ministarstvom ekonomije nastaviti podršku koja ima za cilj podsticanje konkurentnosti preduzetnika mikro, malih i srednjih preduzeća kroz razvoj klasterske proizvodnje u Crnoj Gori. Od 2017. godine IRF CG nudi klijentima i kreditnu liniju za modernizaciju industrije u saradnji sa Ministarstvom ekonomije. Ovaj program treba da doprinese realizaciji ciljeva definisanih Strategijom razvoja prerađivačke industrije 2014 - 2018, koji se odnose na: povećanje zaposlenosti (otvaranje novih preduzeća, povećanje kapaciteta, uvođenje novih proizvoda), povećanje konkurentnosti (veća produktivnost, bolji kvalitet, povoljnija struktura proizvoda, inovativnost, edukacija), jačanje izvoznih mogućnosti (modernizacija poslovanja – tehnologija, upravljanje, marketing, uvođenje proizvoda koje traže strana tržišta, povezivanje proizvođača radi zajedničkog nastupa, stimulansi za izvoz) i rast BDP-a (veći obim proizvodnje, veći stepen prerade, veća bruto dodata vrijednost).

Specifični ciljevi Programa su:

- unapređenje tehnoloških procesa, proizvoda i usluga,
- povećanje obima i vrijednosti prometa,

- smanjenje troškova nabavke opreme,
- smanjenje troškova finansiranja proizvodne opreme kroz subvencionisanje dijela troškova nabavke opreme.

Pored navedenog, u saradnji sa ovim Ministarstvom, IRF CG je stejkholder u okviru Programa za razvoj preduzeća i inovacije Zapadnog Balkana (Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility-WB EDIF)-ENIF Fond za inovativna preduzeća.

Osnovni ciljevi WB EDIF Programa odnose se na poboljšanje pristupa finansijskim sredstvima za mala i srednja preduzeća kroz podsticanje i promovisanje nastanaka novih i rast postojećih inovativnih preduzeća koja imaju visok potencijal za rast. Inicijativa uključuje i novi vid finansiranja u kapital-equity, rizični (venture) kapital, čime ujedno treba da doprinese nastanku i razvoju regionalnog tržišta rizičnog kapitala. Fond raspolaže sa 40 mil EUR kapitala spremnog za plasman kranjim korisnicima. Sredstva se plasiraju kroz novi instrument ulaganja u kapital. Vrijednost investicija po preduzeću se u prosjeku kreće od 100.000 EUR do 3.000.000 mil EUR. Ovim fondom upravlja SC Ventures, firma izabrana od strane EIF-a čiji menadžeri imaju značajno iskustvo investiranja u kapital u prethodnom periodu.

IRF CG i Ministarstvo će sarađivati u oblasti razvoja preduzetništva koje ima za cilj otvaranje novih radnih mjesta, bilo da je u pitanju osnivanje sopstvenog biznisa ili podsticaj ulaganju u dalji razvoj informacionog društva, uvođenjem novih tehnologija, jačanju i poboljšanju konkurentnosti.

Buduća saradnja sa Ministarstvom ekonomije podrazumijeva i saradnju na drugim prioritetnim projektima (npr. iz oblasti energetike i energetske efikasnosti) po istom ili sličnom mehanizmu.

13. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Saradnja sa ovim Ministarstvom se ogleda u kreiranju, a kasnije i realizaciji instrumenta koji će biti kreiran u cilju realizacije programa za rodnu ravnopravnost - podrška posebnoj ciljnoj grupi- ženama u biznisu. IRF CG je u cilju kreiranja adekvatne podrške obezbijedio 3 kreditne linije kao direktna podrška ženama u biznisu.

Takođe, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ulaže dodatne napore kako bi ovoj ciljnoj grupi pružilo veću podršku u smislu informisanosti, edukacije i stalnog monitoringa, zajedno sa UNDP-om.

Program za rodnu ravnopravnost IPA 2010, koji zajednički sprovode UNDP i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, a finansira ga Evropska unija, ima za cilj da poboljša položaj žena u domenu njihovog ličnog integriteta, ekonomskog napretka i političke zastupljenosti. Konkretni cilj je jačanje kapaciteta, poboljšanje mehanizama i unapređenje odgovarajućih politika, u skladu sa međunarodnim okvirima (UN i EU), nacionalnim politikama i razvojnim prioritetima zemlje.

Imajući u vidu naprijed navedeno, IRF CG je, u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i UNDP-om, definisao (ne)finansijsku podršku radi poboljšanja uslova za razvoj ženskog preduzetništva u Crnoj Gori.

Na osnovu istraživanja koje je sproveo pomenuto Ministarstvo zajedno sa UNDP-om, riječ je o srednje obrazovanoj populaciji, kojoj će se pored informisanosti pružiti i monitoring koji podrazumijeva njihov stalni kontakt sa predstavnicima ovih institucija. Monitoring, takođe, podrazumijeva seriju edukativnih aktivnosti u cilju osposobljavanja žena za sticanje preduzetničkih znanja i vještina prije apliciranja za kredit i nakon realizacije kredita. Dalje, monitoring podrazumijeva i nastavak mentorstva nad finansiranim biznisom kako bi se ženama pružila podrška da uspješno realizaciju prezentovane/započete ideje.

IRF CG će nastojati da osnaži saradnju sa ministarstvom i u narednom periodu sve u cilju pomoći ugroženim grupama građana da lakše dođu do sredstava i ostvare svoje biznis ideje.

14. Ministarstvo finansija

Osnovna saradnja IRF CG AD i Ministarstva finansija ogleda se u zajedničkom radu na projektima koji se posebno tiču obezbjeđivanja sredstava od stranih finansijskih institucija, kao što su sredstva od Svjetske Banke, Evropske investicione banke, sredstva iz UAE (Ujedinjenih arapskih emirata) i iz sl. izvora.

Jako je važno nastaviti sinhronizovanu saradnju između ove dvije institucije u pogledu obezbjeđivanja informacija koje su od velikog značaja za strane finansijske institucije u procesu odobravanja sredstava za IRF CG.

15. Poreska uprava

Pravilima i procedurama IRF CG definisano je da korisnici kreditnih sredstava ne mogu biti ona lica koja imaju neizmirenih obaveza prema Poreskoj upravi. Shodno tome, IRF CG sa Poreskom upravom ostvaruje redovnu komunikaciju, kako bi dobio potrebne podatke o poreskim obavezama lica koja su u procesu kreditne analize kod IRF CG AD.

Na ovaj način, osim što dobija brzo i precizno tražene podatke, IRF CG, skraćuje vrijeme preduzetnicima prilikom prikupljanja potrebne dokumentacije i smanjuju se biznis barijere.

Dobra poslovna saradnja sa Poreskom upravom nastaviće se i u narednom periodu, posebno imajući u vidu namjeru IRF CG kontinuirano stimulise disciplinovane poreske obveznike koji se nalaze na tzv "Bijeloj listi" koju, zajedno sa Ministarstvom finansija, objavljuje Poreska uprava Crne Gore.

16. Opštine

Jedan od preduslova daljeg ekonomskog rasta i razvoja je ravnomjeran socio-ekonomski razvoj svih jedinica lokalne samouprave zasnovanog na konkurentnosti, inovativnosti i zapošljavanje. S tim u vezi IRF CG ima dugogodišnju produktivnu saradnju sa opštinama koja će se u narednom periodu intezivirati a sve u cilju adekvatne promocije programa podrške/ kreditnih linija.

Opštine u Crnoj Gori igraju ključnu ulogu u obezbjeđenju lokalnog ekonomskog razvoja određenog regiona. Uz podršku Zajednice opština moguće je poboljšati međuopštinsku saradnju, koja je ključna za razvoj klastera koji se proteže na teritoriji nekoliko opština. Imajući u vidu postojanje navedenog institucionalnog

okvira u državi, opštine mogu predstavljati pokretač razvoja klastera. Takođe, saradnju u budućem periodu je potrebno usmjeriti i na smanjenje administrativnih barijera za razvoj preduzetništva u Crnoj Gori. Ovdje se misli na vrijeme i troškove izdavanja potrebne dokumentacije koja je preduzetnicima neophodna prilikom realizacije planiranih investicija.

S obzirom da najveći broj MMSP živi i radi lokalno, od velike važnosti je uloga lokalne samouprave u podsticanju razvoja MMSP. To se posebno ogleda u uspostavljanju povoljnog poslovnog ambijenta na lokalnom nivou, obezbjeđivanjem potrebne lokalne institucionalne infrastrukture, koja pruža poslovne informacije, usluge i obuke za MMSP, kao i različite oblike finansijske podrške. U tom smislu, zajedničko djelovanje lokalnih samouprava i IRF CG kao i samo udruživanje lokalnih samouprava, neophodno je za uspostavljanje sveobuhvatne podrške MMSP, uz politiku povećanja konkurentnosti i smanjenja neravnomjernosti u regionalnom razvoju.

Posebnu pažnju treba posvetiti preduzetničkoj infrastrukturi. U cilju tehničko-tehnološkog unapređenja potrebno je formiranje biznis centara kao i tehnoloških parkova, dok je za sticanje znanja i vještina za bavljenje biznisom potrebno uspostavljanje preduzetničkih inkubatora na nivou lokalnih uprava.

Takođe, razvojem biznis zona na nivou lokalne samouprave podstiče se ravnomjeran razvoj Crne Gore i povećava zaposlenost. Zona u kojoj se odvija privredna djelatnost trebala bi biti opremljena energetsom infrastrukturom (trafostanice, javna rasvjeta, električni priključci itd.), komunalnom infrastrukturom (vodovodne instalacije, kanalizacije u zoni i priključak na spoljne instalacije), saobraćajnom infrastrukturom (pristupni putevi i saobraćajnice u zoni) telefonskim priključcima i sl.

Imajući u vidu prednosti biznis zona (novo zapošljavanje, podsticanje ulaganja u nove investicije kao i druge olakšice u poslovanju), ulaganje u infrastrukturu koja je u funkciji razvoja i stvaranja biznis zona se smatra opravdanom.

Takođe, opštine mogu da utiču na određivanje prioriteta za finansiranje određenih projekata. Opštine mogu, uz izdavanje garancije, preporučiti određene projekte od značaja za privredni razvoj države Crne Gore koje bi IRF CG, u skladu sa svojim procedurama, finansirao.

Sa svim navedenim, kao i ostalim institucijama u državi, IRF CG će uložiti dodatne napore da u što većoj mjeri utiče na smanjenje barijera u razvoju crnogorskog preduzetništva.

VI. MARKETING STRATEGIJA

IRF CG je finansijsku Instituciju koja ima za cilj razvoj ekonomije Crne Gore tako da je neophodno imati adekvatan nastup na tržištu kako bi se istakle prednosti uslova finansijske podrške u odnosu na konkurenciju prema željenim ciljnim grupama. Osnova buduće aktivnosti IRF CG odnosiće se na podršku razvoja preduzetništva u Crnoj Gori, (malim i srednjim preduzećima, preduzetnicima, poljoprivrednicima), podršku infrastrukturnim i ekološkim projektima, kroz različite instrumente finansijske podrške, kroz podsticaj

unapređenja proizvodnih kapaciteta, podsticaj i osiguranje izvoza, podršku otvaranju novih radnih mjesta, a u skladu sa Ekonomskom politikom Vlade Crne Gore.

Cilj promocije IRF-a je približiti sve potrebne informacije potencijalnim korisnicima kredita i faktoring finansiranja. Marketing će pored informativne uloge, imati i edukativnu. Kroz razne oblike nastupa u javnosti, IRF CG će se usmjeriti i na organizovanje edukativno-promotivnih programa.

- *Pristup „jedan na jedan“*, koji je u fokusu, gdje će se u direktnom kontaktu sa preduzetnikom predstaviti uslovi finansiranja za kreditnu liniju koja je u domenu njegovog interesovanja.
- *Prezentacije*, po kojima je IRF CG AD prepoznat kao institucija koja ide kod korisnika, posjećuje crnogorske opštine i prezentuje uslove finansiranja svim zainteresovanim investitorima. Na ovaj način žele se pružiti sve potrebne informacije o uslovima za dobijanje kredita i time omogućiti upoznavanje sa kreditnim porfoliopm i instrumentima finansiranja. Saradnji između IRF CG i ZZZCG, nastaviće sa realizacijom kampanje koja između ostalog ima za cilj promociju finansijskih instrumenata podrške namijenjene posebnim ciljnim grupama:
 - *Žene u biznisu,*
 - *Visokoškolci koji su na evidenciji ZZZCG,*
 - *Tehnološki viškovi,*
 - *Mladi u biznisu,*
 - *Individualni poljoprivredni proizvođači.*

Cilj kampanje je da se uz nefinansijsku podršku ZZZCG (konsultacije, priprema i izrada biznis planova, edukacija) i uz povoljne kredite IRF-a (prije svega beskamatne kredite) dodatno stimulišu posebne ciljne grupe (žene, mladi, visokoškolci, tehnološki viškovi, individualni poljoprivredni proizvođači) da osnuju sopstvena preduzeća i na taj način otvore nova radna mjesta za sebe, ali i za druge.

- *Prezentacije biznis asocijacijama* – Organizovaće se prezentacije za Biznis asocijacije i za njihove članove, kao i seminari i radionice.
- *Prisustvo IRF CG i zajedničkih nastupa preduzeća na međunarodnim sajmovima* - Prisustvo međunarodnim sajmovima je prilika da crnogorski preduzetnici promovišu svoje proizvode na međunarodnom tržištu i uspostave nove kontakte. Potrebno je nastaviti da se raznim instrumentima omogući prisustvo crnogorskih preduzeća na međunarodnim sajmovima, kao što je to IRF CGuspješno realizovao učešćem na ovogodišnjem sajmu obrta i preduzetništva u Sloveniji (MOS Celje).
- *Oglašavanje u medijima* - Veoma je važno da svaki potencijalni klijent tačno prepozna svoja poslovna interesovanja u pojedinim kreditnim proizvodima. Polazeći od ovog stanovišta, IRF je za 2018. godinu Medija planom predvidio oglašavanje u elektronskim i štampanim medijima, gdje će se posebna pažnja posvetiti da u fokusu interesovanja bude svako preduzeće, preduzetnik, poljoprivrednik kome se želimo obratiti kao potencijalnom investitoru.

IRF CG je planirao promociju svih djelatnosti koje finansira, kao i promociju samog postojanja institucije i njenog brenda.

Alati koji će se koristiti u pomenute svrhe su:

- Nagrade za najbolju biznis ideju/najboljeg klijenta;
- Sajmovi održivih biznis ideja u Crnoj Gori i inostranstvu
- Kontinuirana promocija uspješnih klijenata IRF-a;
- Radionice;
- Besplatna info-linija – Call centar;
- Medijski nastupi ključnih ljudi;
- Newsletter;
- Digitalni marketing – Portali, Google Adwords, Facebook
- Press clipping.

VII. KORPORATIVNO DRUŠTVENA ODGOVORNOST

Korporativna društvena odgovornost kao koncept djelovanja uspješnih kompanija se zasniva na prepoznavanju ključnih oblasti u zajednici čiji napredak donosi napredak ne samo za preduzeće već i za društvo. S tim u vezi društveno odgovorno poslovanje se odnosi na cjelokupnu sferu uticaja i raspon djelovanja jednog preduzeća, kao i na odnose koje ono pri tome uspostavlja.

Ova filozofija poslovanja proteže se izvan samog preduzeća – na lokalnu zajednicu i različite aktere (pored zaposlenih i akcionara), poslovne partnere, klijente/korisnike usluga, javnu upravu, lokalne NVO i sl.

Takođe unutar preduzeća društveno odgovorna praksa uključuje stvaranje optimalnog radnog ambijenta za zaposlene i kontinuirano ulaganje u ljudski kapital, zdravlje i sigurnost te upravljanje promjenama. Shodno tome ulaganje u edukaciju, radne uslove kao i ulaganje u dobre odnose sa zaposlenima, može doprinijeti povećanju produktivnosti institucije što je svakao dio društveno odgovornog poslovanja. U tom kontekstu, odgovarajuće mjere mogu uključivati dodatnu edukaciju zaposlenih; bolju uravnoteženost između rada, porodice i slobodnog vremena, poštene zarade i jednake uslove za napredovanje žena u preduzeću; sigurnost na poslu itd

Tako da društveno odgovorno poslovanje možemo definisati kao koncept u okviru koga se preduzeće prema svim svojim stakeholderima odnose etički i odgovorno, odnosno na društveno prihvatljiv način.

U skladu sa dosadašnjom praksom, IRF CG će se i u narednom period osluškivati potrebe zajednice i davati svoj doprinos kroz ulaganja, između ostalog, u sportske i kulturne događaje.

VIII. UPRAVLJANJE IMOVINOM

IRF CG raspolaže i upravlja imovinom koju čini portfelj hartija od vrijednosti (akcije, udjeli i obveznice), kao i značajan broj nepokretnosti stečenih u skladu sa zakonom. Kao što je to bio slučaj u prethodnom periodu, imovina u vlasništvu IRF-a će i u narednom periodu biti predmet valorizacije u skladu sa zakonom i aktima IRF CG koji regulišu ovo pitanje.

Portfelj hartija od vrijednosti

Portfelj IRF CG čine:

- Akcije, kao vlasničke hartije od vrijednosti, koje glase na dio kapitala akcionarskog društva i na osnovu kojih IRF CG AD ima u akcionarskom društvu pravo učešća u raspodjeli dobiti (dividende), pravo glasa na skupštinama akcionara, pravo na srazmjeran dio stečajne ili likvidacione mase.
- Udjeli u društvima sa ograničenom odgovornošću, odnosno javnom preduzeću, iz kojih proističu prava po osnovu uloga u društvo;
- Obveznice, kao dužničke hartije od vrijednosti, koje imaoću daju pravo na isplatu vrijednosti na koju glase, kao i druga prava u skladu sa odlukom o emisiji;

Akcije/udijeli/obveznice

IRF CG u svom portfelju posjeduje akcije 26 akcionarskih društava koja su registrovana kod Centralne depozitarne agencije AD Podgorica. Određeni broj ovih društava, njih 7 (sedam) obavlja svoju poslovnu djelatnost i posluje u skladu sa zakonom, dok preostala društva ne obavljaju svoju djelatnost i nemaju svoje organe upravljanja ili su u postupku stečaja ili likvidacije.

Što se tiče vlasništva nad udjelima, IRF CG AD je osnivač Društva sa ograničenom odgovornošću "Turistički centar Durmitor" doo Žabljak (100% vlasničkog udjela), koje upravlja skijalištem »Savin Kuk« na Žabljaku. Cilj osnivanja ovog Društva je unapređenje turističke ponude u Crnoj Gori i privredni razvoj durmitorskog kraja, kroz osavremenjivanje skijališta »Savin Kuk« i sadržaja koje ono nudi. U novembru 2017.godine Vlada Crne Gore je donijela odluku o osnivanju privrednog društva Skijališta Crne Gore DOO Mojkovac. Privredno društvo je predviđeno da upravlja skijalištima Kolašin 1600, Cmiljača, Žarski, Torine, Jelovica, planinski centar Komovi i Eco Adventure park Komovi. Naredne aktivnosti će biti usmjerene ka realizaciji pregovara sa svim aktivnim skijalištima u Crnoj Gori oko modela restrukturiranja tog društva i spajanja svih aktivnih skijališta sa privrednim društvom skijališta Crne Gore, a sve u cilju valjane valorizacije Prostornih Planova Posebne namjene za region sjevera Crne Gore na potezu Bjelasice i Komova, Durmitora i Hajle.

Takođe, IRF CG posjeduje udio u kapitalu Javnog preduzeća "Regionalni vodovod Crnogorsko primorje" Budva nominalne vrijednosti 7,9 miliona eura (12,10%), kod kojeg se provode aktivnosti na transformaciji ovog preduzeća u društvo sa ograničenom odgovornošću.

Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 10. novembra 2017. godine, donijela Odluku o osnivanju društva sa ograničenom odgovornošću „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje” (“Sl. list CG” br.79/17). Pitanje statusa uloga IRF CG, u novoosnovanom Društvu, biće regulisano u skladu sa zakonom.

Privatizacija

Poseban segment u planiranju poslovnih aktivnosti za 2018.godinu, predstavlja privatizacija akcija i udjela u vlasništvu IRF-a. IRF CG će i u narednom periodu nastaviti sa aktivnostima u vezi privatizacije preostalog kapitala iz svog portfelja, prenijetog na IRF CG u skladu sa Zakonom o svojojinskoj i upravljačkoj transformaciji i Zakonom o privatizaciji privrede ili stečenog na drugi način shodno zakonu.

IX. ZAKLJUČAK

Doprinos razvoju crnogorske privrede kroz povećanje zaposlenosti, podsticaj ravnomjernog regionalnog razvoja i povećanju životnog standarda su ciljevi kojima je Investicioni razvojni fond Crne Gore posvećen. Preko 550 mil EUR odobrenih sredstava tokom posljednjih 5 godina je podatak koji ukazuje na visoki nivo investicione aktivnosti i potencijal za nadogradnju kroz nove preduzetničke ideje.

Ekonomski rast i razvoj Crne Gore je baziran na prioritetnim djelatnostima: turizam, energetika, poljoprivreda i ruralni razvoj i preradivačka industrija tako da će aktivnosti IRF CG kroz adekvatne programe podrške biti usmjerene na inteziviranje investicionih aktivnosti u ovim oblastima. Osim toga podrška održivom rastu i razvoju će biti obezbijedena i kroz podršku infrastrukturnim projektima i projektima iz oblasti zaštite životne sredine, energetike i energetske efikasnosti.

Investiciona aktivnost će se bazirati na postojećim i novim kreditnim instrumentima sa naglaskom na socijalno preduzetništvo i promovisanje garantnih šema i mikrokreditiranja.

Saradnja sa nadležnim ministarstava je važan dio procesa integracija relevantnih ciljnih grupa u preduzetnički ciklus kako bi se obezbijedili dodatni stimulansi kroz programe subvencionisanje kamata, osiguranje izvoza i izdavanje garancija za izvoz kao i nefinansijsku podršku u vidu programa stručnog usavršavanja preduzetnika.

U cilju obezbjeđivanja sredstava IRF CG će na međunarodnom tržištu obezbijediti povoljna finansijska sredstva kojima će se pružati podrška različitim ciljnim grupama. Tokom 2018. godine su dogovoreni aranžmani sa Evropskom investicionom bankom, Razvojnou bankom savjeta Evrope, Kineskom razvojnom bankom. U narednom periodu se očekuje nastavak saradnje sa pomenutim institucijama kao i angažovanje sredstava iz drugih međunarodnih finansijskih institucija tako da se u period 2019-2022 planira dodatno investiranje u crnogorsku privredu u iznosu od najmanje 600 mil EUR

INVESTICIONO-RAZVOJNI FOND
CRNE GORE A.D

Srednjoročni plan za period 2019-2022

SADRŽAJ

UVOD	3
I. MAKROEKONOMSKO OKRUŽENJE	5
II. CILJEVI.....	6
III. PLANIRANE INICIJATIVE I PROGRAMI PODRŠKE.....	8
IV. INSTRUMENTI FINANSIJSKE PODRŠKE	16
V. UPRAVLJANJE RIZICIMA.....	18
VI. MEĐUNARODNA I DOMAĆA SARADNJA	20
VII. MARKETING STRATEGIJA	28
VIII. KORPORATIVNO DRUŠTVENA ODGOVORNOST	30
IX. UPRAVLJANJE IMOVINOM.....	31
X. ZAKLJUČAK.....	33

UVOD

Strateški razvojni cilj Crne Gore je održiv i inkluzivan ekonomski rast koji će doprinijeti povećanju kvaliteta života svih njenih građana.

Ostvarivanje ove ambicije podrazumijeva optimalnu valorizaciju resursa Crne Gore u cilju otvaranja novih radnih mjesta, povećanja konkurentnosti ekonomije kao i ravnomjernog regionalnog razvoja.

Stvaranje konkurentnog ekonomskog sistema koji će obezbijediti održiv i ravnomjeran ekonomski razvoja zahtijeva sistemska rješenja u pravcu unapređenja poslovnog ambijenta, finansijske i institucionalne podrške razvoju preduzetništva, odnosno sektora malih i srednjih preduzeća. Zbog toga je osnaživanje podrške MMS preduzećima uz diversifikaciju proizvodne i izvozne baze definisan kao jedan od prioriteta u skladu sa Programom ekonomskih reformi. Realizacija ovog prioriteta zahtijeva kontinuiranu finansijsku i nefinansijsku podršku sektoru MMS preduzeća u cilju unapređenja konkurentnosti i povećanje potencijala privrednog rasta.

Finansijska podrška tj obezbjeđivanje sredstva za finansiranje MMS preduzeća i rast investicione aktivnosti je neophodan za dalji rast i razvoj crnogorske ekonomije.

IRF CG kroz svoje djelovanje direktno daje podsticaj rastu investicione aktivnosti, otvaranju novih radnih mjesta i kreiranju konkurentnih uslova na tržištu. Unapređenje konkurentnosti podrazumijeva i prevazilaženje prepreka koje se odnose na nizak nivo dodate vrijednosti u proizvodnji i nizak stepen diversifikacije izvoza. S tim u vezi poslovanje IRF CG je prevashodno usmjereno na pružanje podrške ubrzanom privrednom razvoju Crne Gore, dinamiziranju rasta mikro, malih, srednjih i velikih privrednih subjekata, ravnomjernijem regionalnom razvoju, konkurentnosti i likvidnosti privrednih subjekata, proizvodnji i uslugama orijentisanim prema izvozu kao i proizvodnji kojom se smanjuje uvozna zavisnost. Osim toga značajna je podrška finansiranju infrastrukturnih projekata, projekata vodosnabdijevanja, tretmana otpadnih voda i zaštite životne sredine, kao i podsticanju finansiranja drugih projekata od lokalnog, regionalnog i državnog značaja. Ova vrsta podrške dobija na značaju u srednjom roku kada se očekuje realizacija velikih infrastrukturnih projekata.

Zahvaljući konstatnom fokusu na kreiranju i primjeni modela finansiranja, koji ima za cilj da podrži i unaprijedi crnogorsku privredu, IRF CG je u periodu od 2010 do kraja 2018. godine investirao preko 800 mil EUR.

U narednom periodu se očekuje dodatni stimulans rasta i razvoja iniciran izgradnjom autoputa Bar- Boljare. Njegovom izradnjom se obezbjeđuje bolja regionalna povezanost unutar Crne Gore ali i povezanost Crne Gore sa ostatkom jugoistočne Evrope što će dovesti do kreiranja novih preduzetničkih poduhvata, inteziviranja investicionog ciklusa, privlačenja inostranih investitora i povećanja konkurentnosti.

Analiza potencijala i mogućnosti za optimalno valorizovanje potencijala koje Crna Gora ima je ukazala na četiri prioriteta razvoja, a to su turizam, energetika, poljoprivreda i ruralni razvoj i prerađivačka industrija.

Podrška navedenim djelatnosti je prioritet djelovanja IRF CG takođe. Podrška razvoju Crne Gore kao visoko-kvalitetne turističke destinacije je u funkciji razvoja ne samo turizma nego i ostalih komplementarnih djelatnosti kao što su poljoprivreda, prerađivačka industrija, saobraćaj i građevinarstvo. Podrška koju IRF CG pruža će zato biti usmjerena na poboljšanje kvaliteta smještajnih kapaciteta, kreiranju bolje pansionerske i

vanpansionske ponude kao i ostalih projekata koji imaju za cilj diversifikaciju turističkog proizvoda i produženje trajanja turističke sezone.

Jedinstvenost turističke ponude će biti dodatno obogaćena formiranjem lanca snabdijevanja domaćim poljoprivrednim proizvodima čime se stvara tržište za domaće proizvođače, unapređuje konkurentost, kreiraju nova radna mjesta , naročito u sjevernom regionu čime se poboljšavaju uslovi života u ruralnim područjima. Naravno sve navedeno zahtijeva podršku modernizaciji načina poslovanja, nove proizvodne linije i usklađivanje sa međunarodnim standardima.

Realizacija projekata i podrška IRF CG je neophodna i dokazano značajna u dijelu podrške preduzetništvu koja uključuje mlade, tehnološke viškove i žene u biznisu. Ista će biti dodato osnažena realizacijom garantnih fondova/šema i mikrokreditiranjem.

IRF CG u svom djelovanju ima personalizovan pristup jer je usmjeren ka svakom preduzetniku/preduzeću pojedinačno što zahtijeva mnogo veći nivo angažovanja i razumijevanje potreba klijenata i šire društvene zajednice.

Na taj način se kontinuirano promovišu instrumenti podrške koji će uticati na bolje povezivanje preduzeća i sektora, podrška klasterima, podrška projektima koji se odnose na proizvodnju i preradu sa većim stepenom finalizacije proizvoda kao i podrška preduzećima koja favorizuju domaće proizvode i sirovine. Naravno za ostvarenje optimalnih rezultata neophodna je kontinuirana saradnja sa ministarstvima, državnim organima i opštinama.

Da bi kompletno anagažovanje IRF CG imalo dugoročno održiv rezultat u fokusu će biti adekvatna saradnja sa međunarodnim finansijskim organizacija u cilju prikupljanja povoljnih sredstava finansiranja. Održivost poslovanja takođe zahtijeva i praćenje adekvatnosti portfolia i monitoring realizovanih projekata kako bi efekti na progres crnogorske ekonomije i životni standard bili u skladu sa očekivanim.

IRF CG će u skladu sa dosadašnjom praksom i u narednom periodu imati proaktivan pristup u cilju kreiranja novih radnih mjesta , ravnomjernog regionalnog razvoja i unapređenja životnog standarda građana.

I. MAKROEKONOMSKO OKRUŽENJE

Prema osnovnom scenariju za Crnu Goru sadržanom u Programu ekonomskih reformi 2019-2021, prosječna godišnja stopa realnog ekonomskog rasta u periodu 2019-2021 godine će biti oko 2,5%, odnosno 2,8% u 2019.godini, 2,3% u 2020. godini i 2,4% u 2021. godini.

Ubrzanje ekonomske aktivnosti pod snažnim uticajem investicionog „buma“, započeto 2017. godine, dovelo je do snažnijeg rasta od očekivanog. Konačni podaci Monstata pokazuju da je crnogorska ekonomija u 2017. godini ostvarila realni rast BDP-a od 4,7%. Snažan rast se nastavlja i u 2018. godini. Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, realni rast ekonomije u prvom i drugom kvartalu 2018. iznosio je 4,5% i 4,9% respektivno, pa je shodno tim pokazateljima, rast ekonomije za pola godine iznosio 4,8%. Gledano po djelatnostima, najznačajniji rast bilježi sektor građevinarstva sa rastom izvršenih građevinskih radova od 40,4% i izvršenih efektivnih časova rada od 20,3%. Industrijska proizvodnja je povećana 36,1%, prvenstveno usljed rasta proizvodnje električne energije od 117,8%. Rast prometa u sektoru maloprodaje realno je veći 3,9%, dok je broj noćenja turista u kolektivnom smještaju bio veći za 11,7%. Komponente BDPa sa potrošne strane pokazuju da je realna potrošnja domaćinstava za pola godine veća za 2,1%, podstaknuta rastom kredita stanovništvu i prihodima od turizma, dok investicije u fiksni kapital bilježe rast od 27,9%, kao rezultat realizacije infrastrukturnih projekata i projekata u oblastima energetike i turizma. Ukupno procijenjeno učešće bruto investicija i izvoza roba za 2018. procjenjuje se na 73,4% BDPa, sa 62,2% koliko je iznosilo 2015. godine.

Bilansna suma banaka je iznosila 4.405,8 miliona eura na kraju novembra 2018. godine, što je 6,9% rast u odnosu na novembar 2017g. U strukturi aktive agregatnog bilansa banaka dominantno mjesto zauzimali su krediti, koji su na novembra 2018. godine iznosili 2.986,8 miliona eura i ostvarili su rast u odnosu na novembar prethodne godine od 9,9%.

U strukturi pasive, dominantno učešće od 78,4% zauzimali su depoziti. Depoziti u bankama u novembru 2018. godine iznosili su 3.452,2 miliona eura, i u odnosu na novembar 2017. godine bilježe rast od 8,3%. Ukupan kapital banaka na kraju novembra 2018. godine iznosio je 526,5 miliona eura, i u odnosu na isti period prethodne godine veći je za 0,5%.

Kreditni banaka koji kasne sa naplatom (bez kamata i vremenskih razgraničenja) u novembru iznosili su 226,1 miliona eura i u odnosu na prethodni mjesec zabilježili su pad od 5,3%, dok u odnosu na novembar 2017. godine bilježe rast od 7,3%. Nekvalitetni krediti (bez kamata i vremenskih razgraničenja) na kraju novembra 2018. godine iznosili su 207,7 milion eura i činili su 7% ukupnih kredita.

Bankarski sektor se posljednjih godina suočava sa određenim izazovima vezano za kvalitet kreditnog portfolia, kao rezultat ranijeg kreditnog buma. Zbog toga je i dalje naglašena opreznost u kreditnoj politici banaka tako da je doprinos bankarskog sektora u inteziviranju investicione aktivnosti i privredni razvoj manji od očekivanog. Takođe prethodnih godina nivo aktivnih kamatnih stopa je i dalje visok, mada posljednji podaci ukazuju na oporavak kreditne aktivnosti i trend smanjenja aktivnih kamatnih stopa.

Prosječna ponderisana efektivna aktivna kamatna stopa na ukupno odobrene kredite na kraju novembra 2017. godine iznosila je 6,37%, i u odnosu na prethodnu godinu zabilježila pad od 0,53 p.p. Prosječna ponderisana efektivna aktivna kamatna stopa na novoodobrene kredite u novembru 2018. godine iznosila je

6,46%, što predstavlja pad od 0,04 p.p. u odnosu na novembar 2017 godine. Prosječna ponderisana efektivna pasivna kamatna stopa iznosila je 0,58%, što predstavlja pad od 0,14 p.p. u odnosu na novembar 2017. godine.

II. CILJEVI

Aktivnosti IRF CG su usmjerene ka realizaciji prioriteta definisanog programom rada Vlade Crne Gore a odnose se na kreiranje novih radnih mjesta i pozicioniranje Crne Gore kao države dinamičnijeg ekonomskog rasta i razvoja. U skladu sa Srednjoročnim programom rada Vlade Crne Gore 2018-2020 ciljevi definisani u okviru ovog prioriteta podrazumjevaju unapređenje poslovnog ambijenta radi poboljšanja konkurentnosti privrede i poslovanja klastera uz povećanje zaposlenosti; jačanje ekonomskog patriotizma; podržavanje ravnomjernog razvoja jedinica lokalne samouprave; stvaranje uslova za veće zapošljavanje, povećanje radne aktivnosti i mobilnosti radnika, te smanjenje nesklada između ponude i tražnje; ostvarivanje veze poljoprivrede sa trgovinom i turizmom kroz diversifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima; ostvarivanje povećane primarne poljoprivredne proizvodnje (biljna proizvodnja i stočarstvo), organske proizvodnje, te rast dohotka na poljoprivrednim gazdinstvima; unapređenje infrastrukture neophodnu za razvoj i povezivanje ruralnih područja; poboljšanje uslove i kvalitet života za ostanak stanovništva na selu; omogućavanje afirmisanja Crne Gore kao turističke destinacije.

S tim u vezi ciljevi IRF CG direktno proizilaze iz programa rada Vlade i odnose se na :

- Unapređenje poslovnog ambijenta radi poboljšanje konkurentnosti privrede i poslovanje klastera uz povećanje zaposlenosti i to kroz unapređenje postojećih i kreiranje novih kreditnih linija u cilju podsticanja razvoja biznisa. Razvijaće se instrumenti i mehanizmi finansijske podrške koji će obezbijediti podršku razvoju socijalnog preduzetništva, ravnomjerni regionalni razvoj, unapređenje poslovanja i likvidnosti mikro, malih i srednjih preduzeća, formiranje klastera, optimizaciju korišćenja kapaciteta velikih sistema u cilju adekvantog uvezivanja repro lanca kao i unapređenje konkurentnosti crnogorskih kompanija na drugim tržištima. Kao podrška crnogorskim preduzećima nastaviće se sa realizacijom programa podrške konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima koji će biti dopunjen i novim instrumentom u vidu osiguranja izvoza. Osim turizma i poljoprivrede, ključni sektori/oblasti u kojima Crna Gora posjeduje komparativne prednosti sa jakim potencijalom za povećanje izvoza su: energetika, prehrambena industrija, metalna industrija i drvna industrija. U ovim oblastima i dalje dominiraju proizvodi niskog nivoa dodatne vrijednosti i stepena finalizacije tako da se u narednom periodu treba posvetiti unapređenju i diversifikaciji strukture i kvaliteta industrijske proizvodnje.

Pored ovih, važno je istaći i značaj ICT i poslovnih usluga (online poslovanje i elektronski biznis), kao sektora koji mogu pružiti neophodnu podršku strateškim sektorima/oblastima. S tim u vezi IRF CG je kreirao poseban program kao podršku ulaganja u ICT tako da će se nastaviti sa promocijom te oblasti u cilju osavremenjavanja poslovanja crnogorskih privrednika i povećanja konkurentnosti.

- Stvaranje uslova za veće zapošljavanje, povećanje radne aktivnosti i mobilnosti radnika će se realizovati kroz podršku posebnim ciljnim grupama: (mladi, početnici, žene, visokoškolci, tehnološki viškovi,

individualni poljoprivredni proizvođači, zanatlije, osobe sa invaliditetom i slično) kroz namjenske kreditne linije kao i uvođenjem novih instrumenata, kao što su garantne šeme i mikrokreditiranje.

Garantni fond/šeme i mikrokreditiranje, će omogućiti veću dostupnost finansijskim sredstvima mladima, ženama, nezaposlenim visokoškolcima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tehnološkim viškovima kao i svim onim preduzetnicima koji imaju održivu i profitabilnu ideju ali koji ne mogu da obezbjede dovoljan kolateral za potrebna sredstva ili su im potrebni mikrokrediti da bi realizovali svoju ideju.

- Ove mjere su takodje u službi ravnomjernog regionalnog razvoja imajući u vidu da je praksa pokazali da postoji interesovanje poljoprivrednih proizvođača i preduzetnika iz sjeverne regije, kao i iz opština sa prosjekom razvoja ispod državnog, za ulaganjem u prioritetne djelatnosti, ali je nedostatak kolaterala izazov sa kojim se susrijeću.
- Ostvarivanje veze poljoprivrede sa trgovinom i turizmom kroz diversifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima sve više dobija na značaju. Raste tražnja za poljoprivrednim proizvodima, jer finansirani projekti iz sektora turizma, u narednom periodu, moraju snabdijevati hotelske kapacitete sa potrebnom hranom. IRF CG će i dalje imati za cilj podršku projekata u oblasti turizma i ugostiteljstva kako za izgradnju novih, tako i unapređenje postojećih apartmanskih i hotelskih kapaciteta.
- Ostvarivanje povećane primarne poljoprivredne proizvodnje (biljna proizvodnja i stočarstvo), organske proizvodnje, te rast dohotka na poljoprivrednim gazdinstvima u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja je prethodnih godina bilo u fokusu a tako će biti i u narednim godinama. Osim toga usvojen je inovirani koncept dalje realizacije ADMAS projekta (Abu Dabi fond za razvoj) u cilju znatno šireg obuhvata korisnika za preostalih 26 mil. dolara. Osnovni cilj ADMAS projekta je da se preduzećima i gazdinstvima u sektoru poljoprivrede i srodnim sektorima u Crnoj Gori uspostavi sistem povoljnijeg pristupa kreditnih sredstava, koji bi na taj način unapredio njihovo učešće na tržištu, kao i podigao njihove poslovne standard.

Cilj investicione aktivnosti IRF CG je podrška velikim sistemima u cilju kreiranja održivog i manje uvezno orijentisanog lanca snabdijevanja. Potencijal se vidi u povezivanju proizvođača i velikih sistema kroz otkup proizvoda kao i dalje plasiranje na domaćem i ino tržištu.

Takođe su ispunjeni svi preduslovi, uspješno završen proces akreditacije i potpisan Finansijski sporazum o realizaciji IPARD-a, kroz koji će našim poljoprivrednim proizvođačima i prerađivačima biti na raspolaganju 39 mil EUR bespovratne podrške od strane Evropske unije. IRF CG će kao i do sada u ovom dijelu pružati finansijsku i nefinansijsku podršku poljoprivrednim proizvođačima i preduzetnicima.

- unapređenje infrastrukture neophodno za razvoj i povezivanje ruralnih područja; poboljšanje uslove i kvalitet života za ostanak stanovništva na selu;

Strateške odrednice ekonomskog razvoja crnogorske privrede su osnov za kreiranje programa podrške, pa u okviru svoje investicione aktivnosti IRF CG kontinuirano ima i programe kreditiranja infrastrukturnih projekata, projekata vodoprivrede kao i projekata za zaštitu životne sredine, energetske efikasnosti i obnovljive izvore energije.

Osim ciljeva vezanih za direktnu finansijsku podršku definisani su i nefinansijski ciljevi koji se odnose na postizanje odgovarajućeg nivoa preduzetničkog znanja.

Tokom 2017 i 2018 IRF CG i Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) realizuju Sporazum o saradnji koji između ostalog ima za cilj promociju finansijskih instrumenata podrške namijenjene posebnim ciljnim grupama: žene u biznisu, visokoškolci koji su na evidenciji ZZZCG, tehnološki viškovi, mladi u biznisu i individualni poljoprivredni proizvođači. Planiran je nastavak navedene saradnje i za naredni period.

Kao i do sada, da bi obezbijedio sredstva za finansiranje IRF CG mora koristiti međunarodne fondove i zaduživati se u inostranstvu. Na ovaj način IRF CG AD obezbjeđuje povoljna kreditna sredstva, zahvaljujući čemu je i u prilici da crnogorskoj privredi ponudi adekvatna sredstva finansiranja.

III. PLANIRANE INICIJATIVE I PROGRAMI PODRŠKE

Podrška realizaciji prioritetnih ciljeva i djelatnosti crnogorske ekonomije zahtijeva strukturiran pristup djelovanja u zavisnosti od strategijskih odrednica i definisanih ciljnih grupa. S tim u vezi neophodno je obezbijediti adekvatan portfolio namjenskih aktivnosti koje će omogućiti otvaranje novih i očuvanje postojećih radnih mjesta, ravnomjernan regionalni razvoj i konkurentnu ekonomiju kao preduslove za ostvarivanje održivog i inkluzivnog ekonomskog rasta.

Sveobuhvatan pristup analizi prioriteta crnogorske privrede usmjera investicionu aktivnost IRF CG ka sledećim prioritetima:

- **Razvoj preduzetništva**, kroz podršku posebnim ciljnim grupama (mladi, početnici, žene, visokoškolci, tehnološki viškovi, individualni poljoprivredni proizvođači, zanatlije, inovativno preduzetništvo, ICT biznis, klasterska proizvodnja, osobe sa invaliditetom i slično);
 - Podrška podsticaju preduzetništva kroz dodatne instrumente - Garantni fond/šeme i mikrokreditiranje,
- **Podršku postojećim mikro, malim, srednjim i velikim preduzećima**, kroz podsticaj njihovog daljeg rasta i razvoja, sa posebnom pažnjom na prioritetne sektore crnogorske ekonomije (turizam i ugostiteljstvo, poljoprivreda i proizvodnja hrane, proizvodnja, usluge, ICT i slično);
- **Podršku preduzećima, kroz održavanja i/ili poboljšanja likvidnosti** (kratkoročna kreditna sredstva, refinansiranje postojećih kreditnih sredstava, faktoring finansiranje, trajna obrtna sredstva i slično);
- **Podsticaj konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima** (kreditna sredstva namijenjena pripremi proizvodnje i uslugama za izvoz) uključujući i osiguranje izvoza;
- **Podrška realizaciji green field investicija**
- **Podršku infrastrukturnim projektima, projektima od ekološkog, lokalnog i državnog značaja i projektima iz oblasti energetike i energetske efikasnosti**
- **Razvoj novih modela finansiranja** implementacijom instrumenta kreditnih garancija kroz COSME model kao i promocija finansijskog instrumenta ulaganja u vlasnički kapital;

1. Razvoj preduzetništva kroz podršku posebnim ciljnim grupama

Unapređenje životnog standarda kroz dinamički ekonomski rast zahtijeva kontinuiranu podršku razvoja preduzetništva sa ciljem proširivanja preduzetničke baze i motivisanje posebnih ciljnih grupa za osmišljavanje i realizaciju preduzetničkih ciljeva. Ciljne grupe koje je potrebno kvalitetno integrisati su: mladi, žene, visokoškolci, individualni poljoprivredni proizvođači, dakle, u najvećoj mjeri početnici u biznisu.

Mladi u Crnoj Gori su suočeni sa specifičnim izazovima u startovanju biznisa, a koji se uglavnom odnose na nedostatak vještina za preduzetnički poziv, neadekvatnog obrazovanja, nedostatka radnog iskustva i nedostatka finansijskih sredstava za početak biznisa. Ipak, u Crnoj Gori je prepoznat potencijal mladih preduzetnika tako da su organizovani razni modeli finansijske i nefinansijske mjere podrške preduzetništvu mladih. IRF CG poseban fokus ima na pružanju podrške visokoobrazovanim mladim ljudima kako bi se smanjio trend rasta nezaposlenosti te ciljne grupe. Zato će i dalje biti omogućeno da za kredite konkurišu i mladi koji su fakultetski obrazovani, a koji se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore.

Osim toga kontinuirana podrška se pruža od strane IRF CG, promovisanju samozapošljavanju žena, jer sprovedena istraživanja o ženskom preduzetništvu u Crnoj Gori identifikovala su strukturne, ekonomske i infrastrukturne prepreke. Ekonomske prepreke doprinose diskriminaciji žena u pristupu poslovnim šansama, sa aspekta razvoja novog biznisa, te unapređenja i rasta postojećeg, prevashodno u mogućnostima pribavljanja nedostajućih resursa. Infrastrukturne prepreke rezultiraju nedovoljno razvijenom institucionalnom infrastrukturuom i nedostatkom niza usluga kojima se jačaju vještine, znanje i samopouzdanje potencijalnih preduzetnica. Žene koje imaju potencijala da započnu sopstveni biznis, biće i u narednom periodu podržane sa beskamatnom kreditnom linijom.

U cilju uvećanja preduzetničke baze kao preduslova za stvaranje novih radnih mjesta ali i ravnomjernog regionalnog razvoja značajan segment preduzetničkog potencijala prepoznat je i u individualnim poljoprivrednim proizvođačima jer poljoprivreda predstavlja najznačajniji izvor prihoda, posebno stanovništva Sjevernog regiona. Sektor poljoprivrede ima važnu ulogu u ekonomiji Crne Gore, sa značajnim učešćem u bruto domaćem proizvodu (8% u 2016. godini, uključujući ribarstvo i šumarstvo). Poljoprivreda je šansa da se otvaraju nova radna mjesta zato je neophodno raznim instrumentima uključujući i agrarnu politiku i postaviti poljoprivredu kao biznis a ne kao socijalnu ili dopunsku djelatnost.

Iako je poljoprivreda, zajedno sa sektorom turizma, razvojni i ekonomski prioritet nacionalne ekonomije, na osnovu zvaničnih statističkih podataka, u poljoprivredi je stalno zaposleno svega 1,3% od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori, pa je podrška ovom sektoru, sa ciljem uključivanja što većeg broja članova domaćinstva u proces proizvodnje izazov za IRF CG. Poljoprivreda i ruralni razvoj će u svakom slučaju ostati jedan od glavnih zadataka IRF CG, jer ulaganje u poljoprivredu, istovremeno znači i ulaganje u ravnomjerni regionalni razvoj, jer bez poljoprivrede nije moguće spriječiti depopulaciju ruralnih područja, ni smanjiti regionalne razlike u državi. Pored toga, poljoprivreda je osnov za razvoj prehrambene industrije i razvoj brojnih drugih sektora u crnogorskoj ekonomiji. Poljoprivreda mora biti tretirana kao velika šansa za biznis. U tom pravcu IRF CG će obezbijediti posebne kreditne linije za individualne poljoprivredne proizvođače podržane i kroz IPARD LIKE II u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Dakle, neophodno je u saradnji sa Vladom kontinuirano realizovati posebne programe edukacije sa ciljem da što više građana odluči da se bavi biznisom i da na taj način riješe egzistencijalna pitanja za sebe i za članove svog domaćinstva, kao i za one koji će biti zaposleni u njihovim preduzećima.

Analiza prepreka za iniciranje preduzetničkih ideja je ukazala na nedostatak adekvantnog kolaterala kao jednu od glavnih barijera za dobijanje finansijske podrške a samim tim i za realizaciju poslovne ideje. S tim u vezi novi instrumenti će biti realizovani kao podrška posebnim ciljnim grupama i to u vidu Garantnog fonda/šeme i mikrokreditiranjem. Kroz primjenu garantne šeme i mikrokreditiranja, omogućiće se veća dostupnost finansijskim sredstvima većem broju potencijalnih preduzetnika. Ovi instrumenti namijenjeni su mladima, ženama, nezaposlenim visokoškolcima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tehnološkim viškovima kao i svim onim preduzetnicima koji imaju održivu i profitabilnu ideju ali koji ne mogu da obezbijede dovoljan kolateral za potrebna sredstva ili su im potrebni mikrokrediti da bi realizovali svoju ideju.

Dalje, cilj je da i u narednom periodu posebnu pažnju posvetimo pitanjima socijalnog preduzetništva, razvoja zajednice, start-up preduzeća i posebnih ciljnih grupa (mladi, žene, tehnološki viškovi, nezaposleni univerzitetski diplomci itd.). U tu svrhu su dostupne posebne kreditne linije. Korisnici ovih linija su pojedinačni preduzetnici, mikro i mala preduzeća kojima finansiraju investiranje u osnovna sredstva - materijalna imovina (zgrade, oprema i uređaji, osnovno stado, višegodišnji zasadi, inventar, itd.), nematerijalna ulaganja (razvoj proizvoda ili usluga, patenti, licence, koncesije, autorska prava, franšize, itd.) i obrtni kapital.

Otvaranjem novog instrumenta mikrokreditiranje biće dodatno stimulisana ta ciljna grupa, koja će imati još jedan dodatni izvor finansiranja i to po povoljnijim uslovima.

Plan je da novim sredstvima ojačamo finansijsku bazu za ove kreditne linije kojima se izdaju mikro i mali krediti.

2. Podrška postojećim mikro, malim, srednjim i velikim preduzećima

Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća zapošljava preko 75% od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori i predstavlja 99,75% od ukupnog broja preduzeća, što je u skladu sa strukturom koja se može uočiti i kod ostalih evropskih ekonomija.

Dakle, posebna pažnja se mora usmjeriti ka postojećim preduzećima koja imaju realni potencijal za dalji rast i razvoj jer to direktno utiče na kreiranje novih radnih mjesta. Ti novi razvojni projekti u postojećim preduzećima su velika šansa da se otvore kvalitetna radna mjesta sa znatno manjim rizikom nego kada je to u pitanju start up preduzeće. Zato će se u konituietu analizirati potencijali postojećih preduzeća i nuditi posebne kreditne linije za realizaciju njihovih razvojnih projekata. Prednost imati projekti koji otvaraju veći broj novih radnih mjesta.

Dosadašnje iskustvo ukazuje da se veliki dio investicione aktivnosti obavlja u okviru turizma i ugostiteljstva, što je razumljivo imajući u vidu je turizam jedan od strategijskih prioriteta razvoja crnogorske privrede. Međutim raste udio ulaganja u poljoprivredu i proizvodnju hrane, imajući u vidu da Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, kroz Agro budžet pruža značajne benefite. Zajednički nastup Ministarstva i IRF CG ima veliki značaj u kompletnoj promociji i pružanju podrške MMS preduzećima jer IRF CG na osnovu

razvojnih prioriteta Vlade kreira konkretne kreditne linije za podršku poljoprivrednim proizvođačima. To će omogućiti da se u narednom period prevaziđu izazovi vezani za nepovoljnu strukturu poljoprivredne proizvodnje, unaprijedi opremljenost poljoprivrednih proizvođača i njihova klastera povezanost, obezbijedi bolja primjena standarda bezbjednosti hrane u svim fazama proizvodnje, kako bi se domaćem i ino tržištu plasirali proizvodi visokog kvaliteta.

To je naročito značajno imajući u vidu komplementarnost ovih djelatnosti koja će imati sinergijski efekat na ukupan razvoj društva i prepoznatljivost Crne Gore kao turističke destinacije.

Turizam je strateški važan za Crnu Goru, ne samo što omogućava direktan prihod i doprinos BDP-u, već i zbog značajnog multiplikativnog (direktnog i indirektnog) efekta koji on ima na druge sektore. Posebno, treba naglasiti veze sa prerađivačkom industrijom (kao što je potrošnja poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda), transportom, ICT i korišćenje biznis usluga.

I pored zadovoljavajućih rezultata mjerenih pokazateljima turističkog prometa, osnovne prepreke na putu ostvarenja strateškog cilja u razvoju turizma ogledaju se u: nedovoljnom broju smještajnih kapaciteta (prevashodno hotelskog tipa) više i visoke kategorije, neizbalansiranom regionalnom turističkom razvoju i još uvijek visokom stepnu sezonalnosti u poslovanju turističke privrede. Naime, analize pokazuju da se 90-95% smještajnih kapaciteta i turističkog prometa (broj turista, noćenja i prihoda) nalazi i realizuje u primorskom regionu, kao i da se 65 - 70% prometa ostvaruje tokom tri ljetnja (jun, jul i avgust) mjeseca u godini.

Obzirom da je turizam prepoznat kao prioritetni sektor crnogorske privrede, u narednom periodu je potrebno posvetiti dodatnu pažnju njegovom daljem razvoju. IRF CG AD će i u narednom periodu, kroz kreditne linije stimulisati najvažniju granu crnogorske privrede, a u zajedničkoj saradnji sa Ministarstvom održivog razvoja i turizma, će biti kreirane posebne kreditne linije i posebne stimulacije kako bi se dodatno podstakao razvoj turizma.

Kao i u prethodnih godina, akcente će biti na investiranju u izgradnju i adaptaciju hotelskih kapaciteta; na razvoj i poboljšanje turističke infrastrukture; na razvoj kompletne turističke ponude, kao i na izgradnju i adaptaciju svih ostalih ugostiteljskih objekata. Pored južnog regiona, koji je sinonim za turizam, u narednoj godini posebnu pažnju treba posvetiti i razvoju turizma na sjeveru Crne Gore i to ulaganjem u smještajne i ugostiteljske objekte.

Takođe, objedinjavanjem ponude ski centara i produženom trajanju turističke sezone na sjeveru Crne Gore, pojedine opštine će definisati bolje propozicije koje će ih pozicionirati kao centar zimskog turizma, i kao takvim u narednoj godini će im se posvetiti posebna pažnja.

Međutim konkurentnost Crne Gore kao turističke destinacije ne smije biti jedina prepoznatljiva karakteristika na međunarodnom tržištu. Crna Gora sada mora uraditi sve da se njena ekonomija osposobi da funkcioniše na nivou EU.

Kao poseban vid podrške potrebno je realizovati podršku postojećim preduzećima koja favorizuju domaće proizvode i sirovine i ulažu u unapređenje industrijske proizvodnje. Sve sa ciljem da se bolje koriste domaći

resursi što bi imalo za rezultat i veću zaposlenost, brži rast i razvoj kao i bolje korišćenje komplementarnih prednosti sa kojima Crna Gora raspolaže.

Ključne prepreke za brži industrijski razvoj i strukturne slabosti crnogorske industrije i dalje prisutne, su slaba diverzifikacija sa dominantnim učešćem proizvoda niže faze prerade, u izvozu dominantna uloga tradicionalnih sektora, niska radna produktivnost, nedovoljno investiranje u modernizaciju, u nedovoljnoj mjeri iskorišćen naučno-istraživački potencijal i slabe veze između privrede i nauke. Učešće industrije u BDP u 2017. godini iznosi 11,6%, dok je učešće prerađivačke industrije u BDP na nivou prethodne godine od 4,7%. Udio prerađivačke industrije u ukupnoj industrijskoj strukturi je u 2017. godini je na nivou prethodne godine od 57,6%. Sporiji rast prerađivačke industrije onemogućava povećanje produktivnosti rada kao i povećanje zaposlenosti.

Osim toga, fokusu će biti na programima podrške u sektoru industrije, za investicije koje doprinose porastu zapošljavanja obezbjeđujući izgradnju novih ili diverzifikaciju postojećih kapaciteta kao i tehnološko osavremenjavanje kroz uvođenje adekvatne opreme/mašina .

Osim navedenog, doprinos rastu i razvoju ekonomije će se ogledati u obezbjeđivanju podrške i velikim sistemima kada su oni nosioci projekata koji doprinose stvaranju tržišta za mikro, mala i srednja preduzeća.

3. Podršku preduzećima, kroz održavanja i/ili poboljšanja likvidnosti

Za opstanak preduzeća na tržištu, od presudnog značaja je održavanje likvidnosti i solventosti. Nažalost još uvijek postoji izražen problem održavanja tekuće likvidnosti. To je od strateškog značaja za male proizvođače. Kao što je zadatak da se podrži neko novo preduzeće isto tako je važno da se i sačuva postojeće. U tom pravcu IRF CG će obezbijediti posebne kreditne linije koje će omogućiti rješavanje problema nelikvidnosti. Realizovaće se kratkoročni krediti, krediti za obrtna sredstva, faktoring kao i drugi instrumenti koji će biti na usluzi preduzećima.

Veliki dio crnogorskih privrednika je prepoznao benefite ovog proizvoda, što je olakšalo njegov plasman i mogućnost IRF-a da svake godine radi na usavršavanju i kreiranju novih proizvoda za održavanje likvidnosti u preduzećima.

Likvidnost preduzeća podrazumijeva stalnu sposobnost pretvaranja vrijednosti iz jednog oblika u drugi i plaćanja dospjelih obaveza u kratkom roku. Kako ne bi došlo do problema nemogućnosti izmirenja obaveza u kratkom roku, tj. nelikvidnosti preduzeća, IRF, u cilju očuvanja velikog broja firmi i zaposlenih u istima, će nastaviti sa pružanjem podrške MMSP kroz održavanje i/ili poboljšanje likvidnosti preduzeća.

Otkupom potraživanja i dalje će se podržavati domaći proizvođači, i na taj način će se umnogome omogućiti bolji uslovi na tržištu.

Naime, kroz kratkoročne kredite - faktoring finansiranje, crnogorskim privrednicima se pruža mogućnost da naplate svoja potraživanja za prodatu robu ili izvršenu uslugu prije dospeljeća za naplatu. Ovo je posebno važno za one privrednike kojima je skraćenje roka naplate potraživanja ponekad od presudne važnosti za nastavak poslovanja.

Preduzeće može imati raspoloživa obrtna sredstva jednaka ukupno potrebnim, ali se, zbog poremećaja u njihovoj strukturi, može pojaviti nedostatak raspoloživih obrtnih sredstava. Shodno tome, prelaz obrtnih sredstava iz jednog oblika u drugi, od velikog je značaja za ekonomiju svakog preduzeća, pa se mora neprekidno pratiti i analizirati.

Pored faktoringa, koji je prepoznat kao jedan od najboljih proizvoda za prevazilaženje problema (ne)likvidnosti, IRF MMSP nudi i niz drugih proizvoda koji se, u zavisnosti od trenutne potrebe preduzeća, dokažu kao najbolji (finansiranje trajnih obrtnih sredstava, refinansiranje postojećih kreditnih zaduženja preduzeća kod komercijalnih banaka, kratkoročni krediti, krediti za pripremu turističke i poljoprivredne sezone i slično).

Zbog rastućeg interesovanja za ovaj vid finansiranja IRF CG AD će opredijeliti odgovarajući iznos sredstava i poboljšati uslove za korišćenje, kako bi ova usluga bila dostupna većem broju preduzeća.

4. Podsticaj konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima

Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore za period januar-decembar 2018. godine, prema preliminarnim podacima iznosila je 2 954 miliona eura, što ukazuje na rast od 10% u odnosu na isti period prethodne godine.

Izvoz robe imao je vrijednost od 400 miliona eura, a uvoz 2 554 miliona eura. U odnosu na 2017. godinu izvoz je bio veći za 7,7%, a uvoz veći za 11%.

Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 15,7% i manja je u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 16,1%.

Ovi podaci o spoljnotrgovinskom deficitu nam ukazuju da u narednom periodu moramo više da se posvetimo stvaranju uslova za optimalno korišćenje lokalnih komparativnih prednosti crnogorskih preduzeća kako u cilju povećanja izvoza, tako i u cilju smanjenja uvozne zavisnosti.

To naravno mora biti kontinuirana aktivnosti Vlade i nadležnih ministarstava u cilju pripremanja strategijskog okvira i naravno IRF-a kao institucije koja treba da pruži podršku prilikom obezbjeđivanja finansijskih sredstava. Neophodno je u tom smislu jasno identifikovati djelatnosti koje su prioriteti i ciljano kreirati programe podrške.

Da bi se ostvario dio ovih zadataka, IRF CG je 2017. godine kreirao posebnu kreditnu liniju za podsticaj konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima kao i za pripremu proizvoda i usluga za izvoz.

Pored kreditnih linija za podršku konkurentnosti crnogorskih proizvoda/usluga na drugim tržištima potrebno je i obezbijediti i dodatne instrumente kao što je izdavanje garancija. Za one izvoznike koji imaju potencijala da izvoze obezbijediti mogućnost da se izdaju garnacije kao instrument podrške da će se izvozni poslovi realizovati.

S tim u vezi kontinuirana podrška poboljšanju konkurentnosti crnogorskih proizvoda i usluga na drugim tržištima će se realizovati i u formi osiguranja izvoza. Shodno usvojenom Zakona o izmjenama i dopunama

Zakona o IRF CG osiguranje izvoza roba i usluga iz Crne Gore od netržišnih rizika, IRF CG će obavljati u ime i za račun Vlade Crne Gore.

Pretpostavka da se IRF CG bavi ovim poslovima je da Vlada uredi posebnim propisom bliže uslove i način obavljanja poslova osiguranja izvoza.

5. Podrška realizaciji green field i brownfield investicijama

Dinamički ekonomski rast i razvoj Crne Gore sa fokusom na otvaranju radnih mjesta i forsiranju ravnomjernog regionalnog razvoja podrazumijeva kreiranje i realizaciju potpuno novih poslovnih poduhvata. S tim u vezi IRF CG je uočio neophodnost pružanju podrške ovakvim idejama tako da je kreirana kreditna linija koja će za rezultat imati povećanje greenfield i brownfield investicija. Osim direktnog investicionog efekta na konkretan biznis ova vrsta ulaganja je podsticaj za kompletan lanac koji uključuje dodatno tržište za mala i srednja preduzeća u službi podmirivanja tražnje velikim sistemima.

Greenfield investicije podrazumevaju ulaganje u izgradnju potpuno novog biznisa, koji do tada nije postojao na targetiranom tržištu ili tržišnom području. Direktno investicije u inostranstvu novom izgradnjom fabrike, postrojenja, pogona, poslovne jedinice ili filijale, startuje od kupovine zemljišta za izgradnju, sa ili bez prateće komunalne i saobraćajne infrastrukture.

Zelene direktne investicije se realizuju na zemljištu bez prateće infrastrukture, a brown direktne investicije startuju na kupljenom zemljištu sa pratećom infrastrukturom (obično su to napuštena vojna postrojenja, kasarne, prazne neupotrebljive hale, skladišta) koje investitor ulaganjem vraća u upotrebljivo stanje. Da bi jedna direktna investicija imala obeležja greenfield investicije, kompanija mora da izgradi potpuno nova postrojenja i objekte na ciljnom tržištu i dogovorenoj lokaciji u stranoj zemlji, da aktivira novi biznis kao novog tržišnog aktera, da obogati ponudu proizvoda i usluga na ciljnom tržištu, kao i da zaposli nove ljude. Zbog izgradnje nove fabrike, one su tradicionalno bile vezivane za industrijske proizvodne delatnosti.

Kontinuirana realizacija podrške za ovaj oblik ulaganja će biti unapređena kroz saradnju sa Privrednom komorom Crne Gore kao i sa ostalim biznis asocijacijama.

Naravno novi investitori dolaze tamo gdje je optimalan poslovni ambijent u očekivanju profita i adekvatnog povraćaja uložених sredstava. S tim u vezi bitno je imati kvalifikovanu radnu snagu motivisanu da usvaja nova znanja kao i adekvatnu infrastrukturu. Za sve ovo IRF CG kroz svoje kreditne linije ima viziju i izlazi u susret zahtjevima tržišta.

6. Podrška infrastrukturnim projektima, projektima od ekološkog, lokalnog i državnog značaja i projektima iz oblasti energetike i energetske efikasnosti

Realizacija infrastrukturnih projekata na lokalnom i državnom nivou je od velikog značaja za kreiranje optimalnog ambijenta za privlačenje domaćih i stranih investicija. Dakle i tu se vidjela mogućnost da IRF CG kreira podršku za dalji napredak, tako da je obezbijeđen program kreditiranja infrastrukturnih projekata i

projekata vodosnabdijevanja. Projekti koji se finansiraju iz ove kreditne linije treba da doprinesu održivom razvoju, valorizaciji prirodnih resursa i podsticaju razvoja bitnisa

U narednom period se očekuje dodatan focus na kreiranju i unapređivanju biznis zona tako da je za takve projekte opravdano kreditno zaduživanje opština i lokalnih preduzeća u vlasništvu opštine. Takođe, ako je potrebno da se obezbijedi kompletna infrastruktura za biznis zonu ili da se izgradi objekat za potrebe biznis inkubatora, tehnoloških parkova i/ili institucije koje su u funkciji biznisa, jasno je da takve investicije moraju biti tretirane sa posebnom pažnjom od strane IRF CG.

Osim ovog vida podrške još veći značaj u savremenom okruženju ima podrška u projekte koji tretiraju pitanje zaštite životne sredine, kao i korišćenje obnovljivih izvora energije.

Energetski sektor Crne Gore i njen razvoj potrebno je sagledati u kontekstu ukupne ekonomske politike Crne Gore. Neophodno je posvetiti posebnu pažnju pitanjima istraživanja i korišćenja energetske resursa, pretvaranja energije, prenosa i snabdijevanja potrošača energijom.

Sektor energetike karakteriše veliki prirodni potencijal (ugalj, hidropotencijal, potencijal biomase, vjetro i solarni potencijal), koji je nedovoljno iskorišćen, niska energetska efikasnost, kao i velika zavisnost od uvoza električne energije i fosilnih goriva. Većina prirodnih resursa se nalazi u sjevernoj, nedovoljno razvijenoj regiji Crne Gore.

Njihovom valorizacijom, obezbjeđuje se ne samo energetska sigurnost i nezavisnost, već se doprinosi uravnoteženijem ekonomskom razvoju države. Sa druge strane, da bi se ostvario održivi razvoj države Crne Gore, potrebno je optimizovati korišćenje prirodnih resursa kao i korišćenje energije kroz intenzivnu implementaciju mjera energetske efikasnosti. Valorizacijom raspoloživog potencijala, Crna Gora može zadovoljiti sopstvene energetske potrebe, i uzimajući u obzir njen geografski položaj pozicionirati se kao energetsko čvorište i izvoznik energije.

Dakle, održivi pristup u korišćenju prirodnih resursa za proizvodnju energije mogao bi pomoći ne samo u ostvarenju strateških ciljeva Crne Gore da postane energetski nezavisna i ekološka država već i na unapređenju svog ekonomskog razvoja.

Razvoj energetike je tijesno povezan i sa politikom zaštite životne sredine, o kojoj posebno treba voditi računa. Politika životne sredine je preduslov za očuvanje zdrave životne sredine i zdravlja ljudi, održivog turizma, poljoprivrede, šumarstva, ruralnog razvoja i energetike u ekološkoj državi Crnoj Gori. Shodno tome, ulaganja u ovu oblast će biti pod posebnom pažnjom u narednom periodu.

IV. INSTRUMENTI FINANSIJSKE PODRŠKE

IRF CG će u skladu sa potrebama potencijalnih ali i postojećih preduzetnika i MMSP, biti usmjeren na inoviranje postojećih kao i kreiranje novih finansijskih instrumenata. Podrška kreiranju novih i očuvanju radnih mjesta zahtijeva kontinuiranu analizu potreba tržišta kao i trendova sa namjerom da se ostvare postavljeni ciljevi i zadaci.

Dosadašnji portfolio instrumenata će biti aktuelan i to kroz:

- Kratkoročne kredite;
- Srednjoročne kredite;
- Dugoročne kredite.

Kratkoročnim kreditima se finansiraju tekuća aktivnost i likvidnost preduzeća, kao i otkup potraživanja (tzv. faktoring finansiranje). Njihova je ročnost do godinu dana, i pretežno se koriste za pripremu turističke ili poljoprivredne sezone, kao i za sve one potrebe kojima se reguliše likvidnost preduzeća.

Srednjoročni krediti su namijenjeni projektima koji se mogu realizovati u period od jedne do pet godina u skladu sa kreditnim porfolia IRF CG.

Dugoročni krediti su krediti čija je ročnost preko pet godina, i kojima se često finansiraju veće investicije i razvojni projekti. Ovi krediti mogu biti namijenjeni za ulaganja u investicione projekte i projekte od strateškog značaja za privredu.

Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o IRF CG omogućeno je uspostavljanje **Garatnog fonda i mikrokreditiranja** kao instrumenata podrške preduzetnicima, mikro i malim preduzeća širom regiona Crne Gore i širenje pokrivenosti i tržišta IRF CG, a naročito poboljšanje pristupa finansiranju privredi potencijanim klijentima koji zbog nedostajućeg kolatera nisu mogli realizovati svoju poslovnu ideju.

Takođe, ciljevi koji se žele postići ovim projektom su dalji rast i razvoj, mikro i malih preduzeća, podrška start-up biznisima, podrška preduzetnicima za iniciranje novog investicionog ciklusa, jačanje preduzetničkih kapaciteta, poboljšanje likvidnosti preduzeća, podsticanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja kao i podsticanje razvoja prioriternih sektora privrede (turizam, poljoprivreda, prerada drveta, proizvodnja, usluge, itd.).

Kroz primjenu garantne šeme i mikrokreditiranja, omogućiće se veća dostupnost finansijskim sredstvima većem broju potencijalnih preduzetnika. Ovi instrumenti namijenjeni su mladima, ženama, nezaposlenim visokoškolcima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tehnološkim viškovima kao i svim onim preduzetnici koji imaju održivu i profitabilnu ideju ali koji ne mogu da obezbjeđe dovoljan kolateral za potrebna sredstva ili su im potrebni mikrokrediti da bi realizovali svoju ideju.

Novi modeli podrške će biti aktuelni u skladu sa postojećom finansijskom perspektivom Evropske Unije kroz COSME program EIF-a. Ovo je program namijenjen za poboljšanje konkurentnosti mikro, malih i srednjih

preduzeća. Realizuje se kroz dva modula – Garantni fond i Instrument za ulaganje u vlasnički kapital. Pristup COSME Garantnom Fondu predstavlja veliki iskorak za IRF CG u vidu pružanja dodatne, ključne usluge za proširenje baze klijenta i veću dostupnost povoljnim izvorima finansiranja crnogorskih privrednika naročito segment koji inače ima otežan pristup postojećim izvorima sredstava zbog nedostatka adekvatnog kolaterala.

Još jedan koncept za koji će IRF CG biti otvoren u narednom period je koncept biznis anđela koji podrazumijeva investitore koji sami, ili kao deo nekog udruženja, ulažu u kompanije koje se nalaze u početnoj fazi razvoja ili u poslovne ideje i projekte potencijalnih preduzetnika. Zauzvrat, biznis anđeli u većini situacija traže udeo u vlasništvu firme ili procenat dobiti od projekta.

IRF CG će u skladu sa zahtjevima i potrebama tržišta kreirati i dodatne kreditne linije koje će doprinosti ostvarenju postavljenih ciljeva.

Kamatna stopa će određivati u zavisnosti od cijene sredstava na finansijskom tržištu kao i na osnovu potreba za promovisanje prioriternih djelatnosti razvoja crnogorske ekonomije. Kamatna stopa je i instrument promovisanja prioriternih djelatnosti i nivoa investicione aktivnosti. U skladu sa tim stimacije tj. umanjenja kamatnih stopa će se odobravati u skladu sa prioritetima.

IRF CG će i u narednom periodu obezbijediti posebne uslove za one subjekte koji projekte realizuju u opštinama sjevernog regiona i u opštinama koje su ispod prosjeka razvijenosti na nivou Crne Gore. Pored posebno definisanih uslova za opštine koje su ispod prosjeka razvijenosti i opštine Sjevernog regiona, IRF CG će definisati i stimulacije za ove opštine, ali i za one subjekte koji realizacijom projekta zaposle 5 ili više novih lica bez obzira na regionalnu pripadnost projekta, kao i za one koji kao sredstvo obezbjeđenja ponude bankarsku garanciju.

Stimulacija će se ogledati u smanjenju kamatne stope u odnosu na utvrđene kamatne stope.

IRF CG će nastaviti sa primjenom stimulaturnih uslova za preduzeća koja redovno izmiruju svoje poreske obaveze. Spisak poreskih obveznika koji uredno izmiruju poreske obaveze objavljuje Poreska uprava Crne Gore u saradnji sa Ministarstvom finansija, pa će takozvana "Bijela lista" biti mjerodavna prilikom formiranja stimulacija za ovu grupu preduzeća.

U skladu sa ugovorom sa Evropskom investicionom bankom, kamata na kredite koji se plasiraju iz sredstava ove finansijske institucije manja je za 0,5%.

V. UPRAVLJANJE RIZICIMA

Rastući portfolia plasmana IRF CG tokom posljednjih godina povećava značaj adekvatnog monitoringa portfolia i regularnim procjenama rizika. S obzirom na zakonom definisanu djelatnost, IRF CG se susrijeće sa različitim vrstama rizika, a koji mogu imati negativan uticaj na finansijski rezultat i kapital IRF CG. U cilju minimiziranja rizika u poslovanju, uvođenje adekvatnog sistema upravljanja rizicima predstavlja ključ dugoročnog uspjeha i održivosti institucije uz ispunjenje definisane misije.

IRF CG u svom poslovanju koristi koncept upravljanja rizicima svojstven bankarskoj praksi i zakonskim rješenjima kojim je regulisan ovaj segment u Crnoj Gori.

Iako je u svom poslovanju izložen većem broju rizika, IRF CG je prepoznao potrebu aktivnog upravljanja sledećim vrstama rizika: kreditni rizik, rizik likvidnosti, rizik kamatne stope i operativni rizik. Upravljanje ovim rizicima je od presudnog značaja jer se neadekvatnom procenom i kontrolom rizika i po samo jednom pojedinačnom plasmanu ili transakciji može ugroziti finansijski sistem IRF CG.

Upravljanje kreditnim rizikom predstavlja ključnu komponentu sveobuhvatnog sistema upravljanja rizicima i od presudnog je značaja za dugoročan uspjeh naročito imajući u vidu trend rasta kreditnog portfolia a samim tim i izloženost prema određenim grupama klijenata i djelatnostima. S obzirom da je kreditni rizik osnovni rizik sa kojim se IRF CG u svom poslovanju suočava, IRF CG će i u narednom period biti fokusiran na aktivnom upravljanju i adekvatnoj analizi portfolia. Ovo se ostvaruje na način što se kreditnim rizikom upravlja na individualnom nivou i na portfolio nivou.

Na individualnom nivou, sveobuhvatna i temeljna procjena rizičnog profila svakog dužnika podrazumijeva prikupljanje dovoljno relevantnih informacija o zajmotražiocu i razmatranje glavnih faktora i to: namjena plasmana i izvori otplate, sposobnost servisiranja kredita u predviđenom roku otplate, dinamika i izvori otplate kredita, finansijsko stanje korisnika kredita u posljednje tri godine uključujući i dostupne podatke za tekuću godinu, osjetljivost na promjene ekonomskih i tržišnih uslova, kreditna istorija zajmotražioca, trenutna kreditna sposobnost kao i procjena kreditne sposobnosti u budućnosti na osnovu projekcije budućih gotovinskih tokova u različitim scenarijima, stanje u sektoru privrede u okviru koje zajmotražilac posluje, njegov položaj u sektoru i adekvatnost i kvalitet sredstava obezbjeđenja posebno sa aspekta utrživosti kolaterala.

Na portfolio nivou sistem za upravljanja kreditnim rizikom podrazumijeva praćenje strukture i kvaliteta cjelokupnog portfolija.

Koncentracija kreditnog rizika može se manifestovati na više načina i javlja se kad god postoji više kredita sa sličnim karakteristikama. Koncentracija kreditnog rizika podrazumijeva da portfolio IRF CG sadrži veće izloženosti prema: jednom dužniku, grupi povezanih lica, određenom sektoru privrede, geografskom region, stranoj zemlji ili grupi zemalja čije su ekonomije povezane, vrsti proizvoda (vrsti plasmana), vrsti kolaterala. Visok nivo koncentracije izloženosti prema nekoj od gore navedenih kategorija, može imati negativne efekte na prihode i kapital IRF CG u slučaju problema unutar tako definisanih skupova.

Imajući u vidu da je IRF CG počev od 2017 godine intezivirao aktivnosti na direktnom finansiranju krajnjih korisnika poseban akcenat će biti na praćenju najvećih izloženosti i monitoring istih. Takođe posebna pažnja će se usmjeriti na menadžment kolaterala u smislu kvalitetnije evidencije i izvještavanja o kvalitetu i strukturi kolaterala plasmana u IRF CG.

Imajući u vidu rastući intezitet kreditne aktivnosti, a time i rast kreditnog portfolija IRF CG, pri čemu je prisutno pomjeranje strukture portfolija u korist direktnih kreditnih plasmana u odnosu na plasmane relizovane posredstvom poslovnih banaka, sve ove predhodno navedene aktivnosti praćenja, mjerenja i kontrole kreditnog rizika se moraju intezivirati kako bi omogućile konstantnu finansijsku stabilnost Fonda.

Takođe, imajući u vidu da je IRF CG u 2017 godini radio na razvoju i unapređenju instrumenata za rano otkrivanje povećanja kreditnog rizika, koji će omogućiti pravovremenu identifikaciju dužnika kod kojih je prisutan povećani rizik, pomoću odgovarajućih kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja za rano otkrivanje povećanja kreditnog rizika, u toku 2018. i narednih godine se očekuje puna primjena istih te poboljšan monitoring cjelokupnog portfolija.

Rizik likvidnosti predstavlja vjerovatnoću da IRF CG neće moći obezbijediti dovoljno novčanih sredstava za izmirenje obaveza u trenutku njihove dospelosti ili vjerovatnoću da će IRF CG za izmirivanje dospjelih obaveza morati pribavljati novčana sredstva uz značajne troškove. Ova vrsta rizika se minimizira adekvatnim planiranjem novčanih priliva i odliva i sveobuhvatnim upravljanjem rizicima.

Rizik kamatne stope predstavlja negativan uticaj promjene kamatnih stopa na finansijski položaj IRF CG. U skladu sa strateškim opredjeljenjem, održavaće se umjereni nivo izloženosti ovoj vrsti rizika.

Operativni rizik predstavlja rizik od gubitaka koji nastaju zbog neadekvatnih procedura i neuspjelih internih procesa, ljudskog faktora, sistemskih ili eksternih događaja. Kako je IRF CG u predhodnom period usvojio Pravilnika koji definiše upravljanje operativnim rizikom i njegovo svođenje na najmanju moguću mjeru, to će se njegova stroga primjena nastaviti i u narednom periodu.

Još jedan od veoma značajnih rizika koji je nefinasijskog karaktera i kojem se posvećuje posebna pažnja jeste **reputacioni rizik**. Reputacioni rizik je rizik gubitka zbog negativnog javnog mišljenja o IRF CG. Glavni instrumenti kojima IRF održava ovu vrstu rizika na minimalnom nivou jesu anticipiranje promjena na tržištu i okruženju putem adekvatnog planiranja, interni akti o upravljanju rizicima, promovisanje dobre poslovne kulture unutar organizacije i efikasna interna revizija i kontrola.

Planirane izmjene zakonskih rješenja koje će tretirati ovaj segment u IRF CG zahtijevaće dalje unapređenje i uvođenje novih standard u upravljanju rizicima u cilju minimiziranja potencijalnih gubitaka u poslovanju i ostvarivanja kontinuiteta u uspješnom poslovanju IRF CG.

VI. MEĐUNARODNA I DOMAĆA SARADNJA

Uspostavljanje i razvijanje međunarodne saradnje je jedan od prioriteta IRF CG, a sve u cilju pružanja podrške rastu i razvoju ekonomije Crne Gore. Uloga IRF CG jeste podrška razvoju crnogorske privrede, u saradnji sa domaćim i međunarodnim finansijskim institucijama i uz podršku Vlade Crne Gore, kroz obezbjeđenje finansijske i druge podrške biznisu, usmjerene ka održivim, orijentisanim biznisima u raznim sektorima. IRF CG sredstva za rad obezbjeđuje na međunarodnom finansijskom tržištu, pa je ova aktivnost od posebnog značaja i predstavlja uslov za pružanje povoljnih i dostupnih sredstava crnogorskim privrednicima.

Saradnja sa institucijama koje obavljaju iste ili slične poslove podrazumijeva razmjenu informacija i znanja, nabavku sredstava, uporedna iskustva, smanjenje rizika ali i druge vidove saradnje. IRF CG će iz ovih razloga nastojati da i u narednom period intenzivira kontakte i dobre odnose sa raznim međunarodnim institucijama, komercijalnim bankama, ministarstvima i ostalim institucijama javnog sektora u Crnoj Gori ali i institucijama u region i šire koje obavljaju istu ili sličnu djelatnost kao i IRF CG.

1. Evropska investiciona banka (EIB)

Evropska investiciona banka (EIB) je finansijska institucija Evropske unije. Kroz investicione projekte i programe, podstiče uravnotežen razvoj i ekonomsku i socijalnu koheziju u državama članicama EU, kao i van Evropske unije. EIB je najveća multilateralna kreditna institucija na svijetu.

Međunarodna saradnja sa ovom institucijom je rezultirala potpisivanjem prvog Ugovora o finansiranju između IRF CG i Evropske investicione banke 2012. godine.

Povećanje ukupnog portfolia IRF CG rezultiralo je i dinamikom bržeg povlačenja sredstava iz Evropske investicione banke, tako da je IRF CG u martu mjesecu 2015. godine potpisao novi Ugovor sa ovom finansijskom institucijom, kojom je odobreno 70 mil EUR. Treći finansijski okvir dogovoren je početkom 2017. godine na iznos od 100 mil EUR. Četvrti finansijski okvir na ukupan iznos od 150 mil EUR je dogovoren u prvom dijelu 2018. godine. Nakon realizacije novog okvira ukupan iznos EIB finansiranja iznosiće 370 mil €. Do sada je IRF CG pozajmio 220 mil EUR od EIB-a koje je plasirao crnogorskim preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima, ali i institucijama javnog sektora i velikim preduzećima što dovoljno govori o značaju EIB-a kao najvažnijeg internacionalnog partnera. Povoljnost ovih sredstava je uticala na smanjenje kamatne stope IRF CG ali i na druge finansijere privrede da obezbjede dostupnija sredstva crnogorskim privrednicima.

2. Evropski investicioni fond

Evropski investicioni fond je specijalizovan u domenu pružanja finansijskih usluga mikro, malim i srednjim preduzećima širom Evrope. Član je EIB grupe. Vlasnici ovog fonda su Evropska Investiciona Banka, Evropska Unija kao i širok spektar javnih i privatnih banaka i finansijskih institucija. U skladu sa postojećom finansijskom perspektivom Evropske Unije na snazi je i COSME program EIF-a. Ovo je program namijenjen za poboljšanje konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća. Realizuje se kroz dva modula – Garantni

fond i Instrument za ulaganje u vlasnički kapital. IRF CG je predao aplikaciju za učešće u Garantnom Fondu u prvom dijelu 2018. godine i nakon dubinske analize kompanije predstoji poslednji korak obrade aplikacije na Odboru Direktora EIF-a predviđeno za Septembar 2018. Očekuje se uspostavljanje saradnje u obimu koji će definisati EIF. Pristup COSME Garantnom Fondu predstavlja veliki iskorak za IRF CG u vidu pružanja dodatne, ključne usluge za proširenje baze klijenta i veću dostupnost povoljnim izvorima finansiranja crnogorskih privrednika naročito segment koji inače ima otežan pristup postojećim izvorima sredstava zbog nedostatka adekvatnog kolaterala.

3. Svjetska banka (SB)

Svjetska banka (SB) predstavlja skup pet međunarodnih organizacija u čijoj odgovornosti je pružanje finansijske pomoći zemljama u svrhu ekonomskog razvoja i smanjenja siromaštva, te ohrabrenja međunarodnih investicija. Nakon učlanjenja u MMF, Crna Gora je postala i punopravna članica Svjetske banke sa članskom ulogom i pravima i obavezama koje proističu iz članstva u grupaciji koju čine: Međunarodna banka za obnovu i razvoj (International Bank for Reconstruction and Development IBRD), Međunarodna finansijska korporacija (International Financial Corporation, IFC), Međunarodno udruženje za razvoj (International Development Association, IDA), Multilateralna agencija za garantovanje investicija (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA) i Međunarodni centar za rješavanje sporova (International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID).

Do sada, saradnja sa Svjetskom bankom se ogledala kroz implemetaciju projekta "MIDAS" koji je Investiciono-razvojni fond Crne Gore AD uspješno realizovao u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore od 2011. do 2016. godine.

MIGA- Multilateralna agencija za garantovanje investicija, agencija je Svjetske banke koja je osnovana radi globalne promocije stranih direktnih investicija na tržištima, u nastajanju eliminacije ili ublažavanja posljedica realizacije nekomercijalnih rizika u međunarodnim ekonomskim odnosima. MIGA pruža i tehničku pomoć stranim investitorima u cilju sigurnijeg ulaganja, naročito u manje razvijene zemlje.

IRF CG bi korišćenjem NHSOE instrumenta (Non-Honoring of Financial Obligation of state-owned enterprise) sa MIGA-om bio u prilici da obezbijedi značajna sredstva za ulaganje u crnogorsku privredu sa akcentom na nerazvijenije dijelove zemlje, da osigura ravnomjerniji regionalni razvoj i ublaži ranjivost tog područja koja se, između ostalog, ogleda i u negativnim demografskim trendovima (*migracija mlađe populacije i dominacija staračkih domaćinstava*), smanji nezaposlenost i siromaštvo i sl.

U toku je osnivanje Fonda za energetska efikasnost sa ciljem poboljšanja energetske efikasnosti javnih građevina u Crnoj Gori i smanjenja zagađenja životne sredine. IRF CG je u komunikaciji sa Svjetskom Bankom u vezi sa upravljanjem ovim Fondom a čiji su stejkholderi SB i Vlada Crne Gore te će se kroz ovaj instrument nastaviti uspješna saradnja sa ovom međunarodnom finansijskom institucijom.

4. Razvojna banka Savjeta Evrope (CEB)

Razvojna banka savjeta Evrope je multilateralna razvojna banka sa socijalnim opredjeljenjem. Osnovana je sa ciljem da bi rješavala probleme izbjeglih lica, da bi kasnije proširila spektar djelovanja na oblasti koje direktno doprinose jačanju socijalne kohezije (uravnoteženog socijalnog razvoja) u Evropi. CEB čini 40 zemalja članica, uključujući 18 iz Centralne i Istočne Evrope. CEB funkcioniše u okviru Savjeta Evrope i podržava njegove prioritete. Međutim, ona je zaseban pravni subjekt i finansijski je nezavisna.

CEB predstavlja glavni instrument politike solidarnosti u Evropi, kako bi pomogla državama članicama ostvarenje održivog i uravnoteženog razvoja. U skladu s tim učestvuje u finansiranju socijalnih projekata, odgovara na hitne situacije i na taj način, doprinosi poboljšanju uslova života većine ugroženih djelova stanovništva.

CEB doprinosi implementaciji socijalno orjentisanih investicionih projekata kroz tri sektorske linije, redom:

- Jačanje socijalne integracije,
- Zaštita životne sredine,
- Podrška javnoj infrastrukturi sa socijalnim opredjeljenjem.

IRF CG je prepoznao mogućnost saradnje sa ovom razvojnom Institucijom te je nakon stupljenog kontakta sa istom aplicirao za finansijski okvir kojim bi se podržalo preduzetništvo i razvoj MSP kao okosnice crnogorske privrede. Aplikacija je predata u prvom dijelu 2017. Aplikacija je odobrena na administrativnom Odboru Banke te je Ugovor potpisan u prvom dijelu 2018. godine u iznosu od 30 mil EUR. Namjena je da se ovim sredstvima podržavaju krediti do 50,000 EUR i to za finansiranje onih klijenata koji se nalaze u ekonomski nepovoljnijim regionima u Crnoj Gori kao i za finansiranje ekonomski ugroženih grupa građana poput radnika proglašanih tehnoloških viškova iz procesa tranzicije, svršenim visokoškolcima, ženama u biznisu, početnicima u biznisu kao i malim poljoprivrednim proizvođačima.

5. WB EDIF (Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility)

WB EDIF (Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility) je zajednička inicijativa Evropske unije, međunarodnih finansijskih institucija (EIF, EIB, EBRD, KfW), bilateralnih donatora i Vlada zemalja Zapadnog Balkana (Srbija, Hrvatska, Crna Gora, Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija). Program je zvanično pokrenut 5. decembra 2012. godine u cilju poboljšanja pristupa finansijskim sredstvima za mala i srednja preduzeća i ekonomskom razvoju Zapadnog Balkana.

U okviru WB EDIF programa Crna Gora ima posebne obaveze u okviru ENIF Fonda u dijelu odlučivanja o instituciji koja će imati ulogu jednog od „investitora“, kao i finansijska participacija.

ENIF - Fond za inovativna preduzeća je u fazi osnivanja jer je u toku potpisivanje Sporazuma o partnerstvu- Sporazum o komanditnom društvu. Fondom upravlja privatni fond RSG Capital Slovenija, menadžer fonda, izabran od strane Evropskog Investicionog Fonda.

Cilj Fonda je da obezbijedi finansiranje u vlasnički kapital za inovativna MSP od početne do razvojne faze (ulaganje u equity – akcije, kapital od emisije preferencijalnih akcija i kapital od emisije hibridnih–zamjenjivih obveznica t.j. obveznice zamjenjive u dionice, konvertibilni krediti, mezanin finansiranje). Ulaganje je u

vrijednosti od 170,000 do 1 mil €. Fond pruža mogućnost da nekoliko MSP iz Crne Gore budu izabrana za investiranje.

6. Kineska banka za razvoj

Odlukom Vlade Crne Gore, IRF CG je pristupio među-bankarskoj asocijaciji Kine i Centralno-istočnih Evropskih zemalja (CEEC – China-Central Eastern Countries) u Septembru 2016 u liniji sa 16 razvojnih institucija iz zemalja članica i partnerskoj instituciji – Kineskom Bankom za razvoj. Cilj ove asocijacije je produbljivanje saradnje između finansijskih institucija zemalja članica i Kine u cilju razvoja ekonomija, društva, trgovine i investicija između zemalja konstituenata.

Nakon intenzivnih pregovora, dogovoreno je da se realizuje prvi kredit na iznos od 19 mil EUR. Ugovor je potpisan u Julu 2018. godine i realizacija je u toku. Ova sredstva su, shodno svojoj ročnosti, namijenjena za finansiranje kratkoročnih plasmana IRF CG.

U toku su pregovori i oko nove kreditne linije između CDB-a i IRF CG. Ova kreditna linija bila bi korištena za investicije u strateškim sektorima crnogorske Ekonomije kao što su turizam, poljoprivreda, prerada drveta, proizvodnja i usluge (zanati, konsultantske usluge, IT itd.) ali takođe i za infrastrukturne projekte, energetiku, projekte zaštite životne sredine i slično.

7. Abu Dabi fond za razvoj

IRF CG je u 2017. godini posredno uspostavio saradnju i sa Abu Dabi fondom za razvoj kroz ADMAS projekat čiji je razvojni cilj rast konkurentnosti i jačanje integracija unutar prehrambenog lanca u Crnoj Gori što bi u krajnjem dovelo do održivog korišćenja prirodnih resursa i poboljšanju životnog standarda u ruralnim područjima. Osnovni cilj ovog projekta je da se preduzećima i gazdinstvima u sektoru poljoprivrede i srodnim sektorima u Crnoj Gori uspostavi sistem povoljnijeg pristupa kreditnih sredstava koji bi na taj način unaprijedio njihovo učešće na tržištu i poslovne standarde.

Ovaj kreditni aranžman je inicijano potpisan u 2015. godini između Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Abu Dabi fonda za razvoj. Od kraja jula 2017. god za realizaciju projekta je zadužen IRF CG. Razlozi su ograničeni kapaciteti i nedovoljno iskustvo Ministarstva u dodjeli kredita, kao i pozicije IRF CG kao već etablirane i razvijene finansijske institucije koja ima višegodišnje iskustvo u realizaciji kreditnih aranžmana sa drugim inostranim finansijskim institucijama. Ukupni iznos sredstava ovog projekta iznosi 50 mil \$. S tim u vezi kreirana je posebna kreditna linija čija je validnost deifnisana do kraja 2018. Godine u skladu sa važećim Ugovorom sa Abu Dabi fondom za razvoj.

8. Regionalne finansijske orgnizacije

IRF CG je uspostavio bilateralnu ali i multilateralnu saradnju sa većinom razvojnih institucija zemalja iz okruženja. Svrha uspostavljanja saradnje sa institucijama iz okruženja je razmjena uporednih iskustava u svojim operacijama i razvojnim procesima, benchmarking, promovisanje programa i projekata koji podstiču međusobnu saradnju, a naročito podržavaju razvoj aktivnosti i projekata od zajedničkog interesa. IRF CG će i u narednom period promovisati saradnju sa regionalnim finansijskim organizacijama zasnovanu na

načelima jednakosti, uzajamne koristi, poštovanja i povjerenja u skladu sa utvrđenom međunarodnom bankarskom praksom i svim važećim zakonima i propisima. Ističemo dugogodišnju i plodonosnu saradnju sa Hrvatskom bankom za obnovu i razvoj (HBOR) i Slovenskom izvoznom i razvojnom bankom (SID) ali i sa Makedonskom bankom za podršku i razvoj (MBPR) i Fondom za razvoj Republike Srbije. Očekuje se uspostavljanje saradnje i sa mađarskom EXIM bankom.

9. Banke na crnogorskom tržištu

Kreditna podrška sektoru MSP i preduzetnicima posredstvom i uz učešće poslovnih banaka realizuje se na osnovu potpisanog Protokola o poslovnoj saradnji sa svim bankama u Crnoj Gori koje su iskazale svoj interes i spremnost da učestvuju u ovim aktivnostima.

Preko instrumenta kreditne podrške IRF CG će pokušati da utiče na smanjenje kamata u bankarskom sektoru. Pored ostalih instrumenata sa nivoa države, IRF CG će sistemom partnerstva pokušati da utiče na banke da više sredstava ulože u razvojne projekte kao i u projekte iz prioriternih sektora razvoja poljoprivrede, turizam, drvoprerađiva i dr.

10. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore

IRF CG je imao uspješnu saradnju sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja u okviru MIDAS projekta. Riječ je o Projektu institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede ("Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening" - MIDAS projekat) koji su realizovali Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i Svjetska banka u cilju jačanja poljoprivrede i ruralnog razvoja kao i promovisanju unapređenja zaštite životne sredine u skladu sa standardima Evropske unije (EU). Ovaj projekat je naslijeđen IPARD i IPARD like inicijativom Ministarstva za finansiranje privrednika koji se bave poljoprivredom i proizvodnjom hrane.

Ovaj projekat ima za cilj da obuhvati sve sektore primarne poljoprivredne proizvodnje: mljekarstvo, govedarstvo, ovčarstvo i kozarstvo, svinjogojstvo, živinarstvo, voće, povrće, pečurke i ratarske kulture (žitarice), aromatično i ljekovito bilje, vinogradarstvo, maslinarstvo, sektor pčelarstva i sektor akvakulture. Potencijalnim korisnicima projekta biće dostupna bespovratna pomoć za investicije koje imaju za cilj povećanje poljoprivredne proizvodnje, kvaliteta proizvoda kao i podizanje higijenskih standarda na gazdinstvima.

Kako su ove dvije institucije ostvarile uspješnu saradnju to će se ista nastaviti u narednoj godini. Ovdje se, pored pomenutih programa koji su aktuelni (IPARD, IPARD like) misli i na učešće IRF CGa u realizaciji projekta koji se realizuje u saradnji sa Abu Dabi Fondom za Razvoj iz Ujedinjenih Arapskih Emirata. IRF CG je obezbijedio i posebnu kreditnu liniju namijenjenu korisnicima grantova iz Agro budžeta. IPARD, IPARD like i ADMAS projekti predstavljaju veliku razvojnu šansu za crnogorsku poljoprivredu.

11. Ministarstvo održivog razvoja i turizma

IRF CG će učestvovati u realizaciji onih projekata koje Ministarstvo prepozna kao prioritetne, a koji su iz oblasti održivog razvoja (zaštite životne sredine, rješenje pitanja otpadnih voda na lokalnom nivou i sl.) i turizma.

Sporazum o saradnji u okviru "Programa subvencionisanja kamatne stope na kredite odobrene preduzećima iz oblasti turizma i ugostiteljstva, potpisan je 2016 i 2017.godine između Ministarstva održivog razvoja i turizma i IRF CG.

Cilj Sporazuma je uspostavljanje bliže saradnje između Ministarstva i IRF CG, u oblasti podrške razvoja preduzetništva kao značajnog faktora ekonomskog i društvenog razvoja Crne Gore, a u okviru "Programa subvencionisanja kamatne stope na kredite odobrene preduzećima iz oblasti turizma i ugostiteljstva".

Svrha Programa je podrška preduzetništvu putem unapređenja postojećih i otvaranja novih mikro, malih i srednjih privrednih društava i pomoći preduzetnicima u oblasti turizma i ugostiteljstva kroz subvencionisanje kamatnih stopa na njihova kreditna zaduženja, čime bi se unaprijedila turistička ponuda, ali i stvorili uslovi za povećanje broja radnih mjesta i ukupnih prihoda u turizmu i sa turizmom povezanim djelatnostima.

U narednom period će se nastaviti saradnja koja se odnosi na projekte iz oblasti održivog razvoja i turizma.

12. Ministarstvo ekonomije

U namjeri da ostvari postavljene ciljeve, IRF CG će zajedno sa Ministarstvom ekonomije nastaviti podršku koja ima za cilj podsticanje konkurentnosti preduzetnika mikro, malih i srednjih preduzeća kroz razvoj klsterske proizvodnje u Crnoj Gori. Od 2017. godine IRF CG nudi klijentima i kreditnu liniju za modernizaciju industrije u saradnji sa Ministarstvom ekonomije. Ovaj program treba da doprinese realizaciji ciljeva definisanih Strategijom razvoja prerađivačke industrije 2014 - 2018, koji se odnose na: povećanje zaposlenosti (otvaranje novih preduzeća, povećanje kapaciteta, uvođenje novih proizvoda), povećanje konkurentnosti (veća produktivnost, bolji kvalitet, povoljnija struktura proizvoda, inovativnost, edukacija), jačanje izvoznih mogućnosti (modernizacija poslovanja – tehnologija, upravljanje, marketing, uvođenje proizvoda koje traže strana tržišta, povezivanje proizvođača radi zajedničkog nastupa, stimulansi za izvoz) i rast BDP-a (veći obim proizvodnje, veći stepen prerade, veća bruto dodata vrijednost).

Specifični ciljevi Programa su:

- unapređenje tehnoloških procesa, proizvoda i usluga,
- povećanje obima i vrijednosti prometa,
- smanjenje troškova nabavke opreme,
- smanjenje troškova finansiranja proizvodne opreme kroz subvencionisanje dijela troškova nabavke opreme.

Pored navedenog, u saradnji sa ovim Ministarstvom, IRF CG je stejkholder u okviru Programa za razvoj preduzeća i inovacije Zapadnog Balkana (Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility-WB EDIF)-ENIF Fond za inovativna preduzeća.

Osnovni ciljevi WB EDIF Programa odnose se na poboljšanje pristupa finansijskim sredstvima za mala i srednja preduzeća kroz podsticanje i promovisanje nastanaka novih i rast postojećih inovativnih preduzeća koja imaju visok potencijal za rast. Inicijativa uključuje i novi vid finansiranja u kapital-equity, rizični (venture) kapital, čime ujedno treba da doprinese nastanku i razvoju regionalnog tržišta rizičnog kapitala. Fond raspolaže sa 40 mil EUR kapitala spremnog za plasman kranjim korisnicima. Sredstva se plasiraju kroz novi instrument ulaganja u kapital. Vrijednost investicija po preduzeću se u prosjeku kreće od 100.000 EUR do 3.000.000 mil EUR. Ovim fondom upravlja SC Ventures, firma izabrana od strane EIF-a čiji menadžeri imaju značajno iskustvo investiranja u kapital u prethodnom periodu.

IRF CG i Ministarstvo će sarađivati u oblasti razvoja preduzetništva koje ima za cilj otvaranje novih radnih mjesta, bilo da je u pitanju osnivanje sopstvenog biznisa ili podsticaj ulaganju u dalji razvoj informacionog društva, uvođenjem novih tehnologija, jačanju i poboljšanju konkurentnosti.

Buduća saradnja sa Ministarstvom ekonomije podrazumijeva i saradnju na drugim prioritetnim projektima (npr. iz oblasti energetike i energetske efikasnosti) po istom ili sličnom mehanizmu.

13. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Saradnja sa ovim Ministarstvom se ogleda u kreiranju, a kasnije i realizaciji instrumenta koji će biti kreiran u cilju realizacije programa za rodnu ravnopravnost - podrška posebnoj ciljnoj grupi- ženama u biznisu. IRF CG je u cilju kreiranja adekvatne podrške obezbijedio 3 kreditne linije kao direktna podrška ženama u biznisu.

Takođe, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ulaže dodatne napore kako bi ovoj ciljnoj grupi pružilo veću podršku u smislu informisanosti, edukacije i stalnog monitoringa, zajedno sa UNDP-om.

Program za rodnu ravnopravnost IPA 2010, koji zajednički sprovode UNDP i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, a finansira ga Evropska unija, ima za cilj da poboljša položaj žena u domenu njihovog ličnog integriteta, ekonomskog napretka i političke zastupljenosti. Konkretni cilj je jačanje kapaciteta, poboljšanje mehanizama i unapređenje odgovarajućih politika, u skladu sa međunarodnim okvirima (UN i EU), nacionalnim politikama i razvojnim prioritetima zemlje.

Imajući u vidu naprijed navedeno, IRF CG je, u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i UNDP-om, definisao (ne)finansijsku podršku radi poboljšanja uslova za razvoj ženskog preduzetništva u Crnoj Gori.

Na osnovu istraživanja koje je sproveo pomenuto Ministarstvo zajedno sa UNDP-om, riječ je o srednje obrazovanoj populaciji, kojoj će se pored informisanosti pružiti i monitoring koji podrazumijeva njihov stalni kontakt sa predstavnicima ovih institucija. Monitoring, takođe, podrazumijeva seriju edukativnih aktivnosti u cilju osposobljavanja žena za sticanje preduzetničkih znanja i vještina prije apliciranja za kredit i nakon

realizacije kredita. Dalje, monitoring podrazumijeva i nastavak mentorstva nad finansiranim biznisom kako bi se ženama pružila podrška da uspješno realizaciju prezentovane/započete ideje.

IRF CG će nastojati da osnaži saradnju sa ministarstvom i u narednom periodu sve u cilju pomoći ugroženim grupama građana da lakše dođu do sredstava i ostvare svoje biznis ideje.

14. Ministarstvo finansija

Osnovna saradnja IRF CG AD i Ministarstva finansija ogleda se u zajedničkom radu na projektima koji se posebno tiču obezbjeđivanja sredstava od stranih finansijskih institucija, kao što su sredstva od Svjetske Banke, Evropske investicione banke, sredstva iz UAE (Ujedinjenih arapskih emirata) i iz sl. izvora.

Jako je važno nastaviti sinhronizovanu saradnju između ove dvije institucije u pogledu obezbjeđivanja informacija koje su od velikog značaja za strane finansijske institucije u procesu odobravanja sredstava za IRF CG.

15. Poreska uprava

Pravilima i procedurama IRF CG definisano je da korisnici kreditnih sredstava ne mogu biti ona lica koja imaju neizmirenih obaveza prema Poreskoj upravi. Shodno tome, IRF CG sa Poreskom upravom ostvaruje redovnu komunikaciju, kako bi dobio potrebne podatke o poreskim obavezama lica koja su u procesu kreditne analize kod IRF CG AD.

Na ovaj način, osim što dobija brzo i precizno tražene podatke, IRF CG, skraćuje vrijeme preduzetnicima prilikom prikupljanja potrebne dokumentacije i smanjuju se biznis barijere.

Dobra poslovna saradnja sa Poreskom upravom nastaviće se i u narednom periodu, posebno imajući u vidu namjeru IRF CG kontinuirano stimulise disciplinovane poreske obveznike koji se nalaze na tzv "Bijeloj listi" koju, zajedno sa Ministarstvom finansija, objavljuje Poreska uprava Crne Gore.

16. Opštine

Jedan od preduslova daljeg ekonomskog rasta i razvoja je ravnomjeran socio-ekonomski razvoj svih jedinica lokalne samouprave zasnovanog na konkurentnosti, inovativnosti i zapošljavanje. S tim u vezi IRF CG ima dugogodišnju produktivnu saradnju sa opštinama koja će se u narednom period intezivirati a sve u cilju adekvatne promocije programa podrške/ kreditnih linija.

Opštine u Crnoj Gori igraju ključnu ulogu u obezbjeđenju lokalnog ekonomskog razvoja određenog regiona. Uz podršku Zajednice opština moguće je poboljšati međuopštinsku saradnju, koja je ključna za razvoj klastera koji se proteže na teritoriji nekoliko opština. Imajući u vidu postojanje navedenog institucionalnog okvira u državi, opštine mogu predstavljati pokretač razvoja klastera. Takođe, saradnju u budućem periodu je potrebno usmjeriti i na smanjenje administrativnih barijera za razvoj preduzetništva u Crnoj Gori. Ovdje se misli na vrijeme i troškove izdavanja potrebne dokumentacije koja je preduzetnicima neophodna prilikom realizacije planiranih investicija.

S obzirom da najveći broj MMSP živi i radi lokalno, od velike važnosti je uloga lokalne samouprave u podsticanju razvoja MMSP. To se posebno ogleda u uspostavljanju povoljnog poslovnog ambijenta na lokalnom nivou, obezbjeđivanjem potrebne lokalne institucionalne infrastrukture, koja pruža poslovne informacije, usluge i obuke za MMSP, kao i različite oblike finansijske podrške. U tom smislu, zajedničko djelovanje lokalnih samouprava i IRF CG kao i samo udruživanje lokalnih samouprava, neophodno je za uspostavljanje sveobuhvatne podrške MMSP, uz politiku povećanja konkurentnosti i smanjenja neravnomjernosti u regionalnom razvoju.

Posebnu pažnju treba posvetiti preduzetničkoj infrastrukturi. U cilju tehničko-tehnološkog unapređenja potrebno je formiranje biznis centara kao i tehnoloških parkova, dok je za sticanje znanja i vještina za bavljenje biznisom potrebno uspostavljanje preduzetničkih inkubatora na nivou lokalnih uprava.

Takođe, razvojem biznis zona na nivou lokalne samouprave podstiče se ravnomjeran razvoj Crne Gore i povećava zaposlenost. Zona u kojoj se odvija privredna djelatnost trebala bi biti opremljena energetsom infrastrukturom (trafostanice, javna rasvjeta, električni priključci itd.), komunalnom infrastrukturom (vodovodne instalacije, kanalizacije u zoni i priključak na spoljne instalacije), saobraćajnom infrastrukturom (pristupni putevi i saobraćajnice u zoni) telefonskim priključcima i sl.

Imajući u vidu prednosti biznis zona (novo zapošljavanje, podsticanje ulaganja u nove investicije kao i druge olakšice u poslovanju), ulaganje u infrastrukturu koja je u funkciji razvoja i stvaranja biznis zona se smatra opravdanom.

Takođe, opštine mogu da utiču na određivanje prioriteta za finansiranje određenih projekata. Opštine mogu, uz izdavanje garancije, preporučiti određene projekte od značaja za privredni razvoj države Crne Gore koje bi IRF CG, u skladu sa svojim procedurama, finansirao.

Sa svim navedenim, kao i ostalim institucijama u državi, IRF CG će uložiti dodatne napore da u što većoj mjeri utiče na smanjenje barijera u razvoju crnogorskog preduzetništva.

VII. MARKETING STRATEGIJA

IRF CG je finansijsku Instituciju koja ima za cilj razvoj ekonomije Crne Gore tako da je neophodno imati adekvatan nastup na tržištu kako bi se istakle prednosti uslova finansijske podrške u odnosu na konkurenciju prema željenim ciljnim grupama. Osnova buduće aktivnosti IRF CG odnosiće se na podršku razvoja preduzetništva u Crnoj Gori, (malim i srednjim preduzećima, preduzetnicima, poljoprivrednicima), podršku infrastrukturnim i ekološkim projektima, kroz različite instrumente finansijske podrške, kroz podsticaj unapređenja proizvodnih kapaciteta, podsticaj i osiguranje izvoza, podršku otvaranju novih radnih mjesta, a u skladu sa Ekonomskom politikom Vlade Crne Gore.

Cilj promocije IRF-a je približiti sve potrebne informacije potencijalnim korisnicima kredita i faktoring finansiranja. Marketing će pored informativne uloge, imati i edukativnu. Kroz razne oblike nastupa u javnosti, IRF CG će se usmjeriti i na organizovanje edukativno-promotivnih programa.

- *Pristup „jedan na jedan“* , koji je u fokusu, gdje će se u direktnom kontaktu sa preduzetnikom predstaviti uslovi finansiranja za kreditnu liniju koja je u domenu njegovog interesovanja.
- *Prezentacije*, po kojima je IRF CG AD prepoznat kao institucija koja ide kod korisnika, posjećuje crnogorske opštine i prezentuje uslove finansiranja svim zainteresovanim investitorima. Na ovaj način žele se pružiti sve potrebne informacije o uslovima za dobijanje kredita i time omogućiti upoznavanje sa kreditnim porfolioplom i instrumentima finansiranja. Saradnji između IRF CG i ZZZCG, nastaviće sa realizacijom kampanje koja između ostalog ima za cilj promociju finansijskih instrumenata podrške namijenjene posebnim ciljnim grupama:
 - *Žene u biznisu,*
 - *Visokoškolci koji su na evidenciji ZZZCG,*
 - *Tehnološki viškovi,*
 - *Mladi u biznisu,*
 - *Individualni poljoprivredni proizvođači.*

Cilj kampanje je da se uz nefinansijsku podršku ZZZCG (konsultacije, priprema i izrada biznis planova, edukacija) i uz povoljne kredite IRF-a (prije svega beskamratne kredite) dodatno stimulišu posebne ciljne grupe (žene, mladi, visokoškolci, tehnološki viškovi, individualni poljoprivredni proizvođači) da osnuju sopstvena preduzeća i na taj način otvore nova radna mjesta za sebe, ali i za druge.

- *Prezentacije biznis asocijacijama* – Organizovaće se prezentacije za Biznis asocijacije i za njihove članove, kao i seminari i radionice.
- *Prisustvo IRF CG i zajedničkih nastupa preduzeća na međunarodnim sajmovima* - Prisustvo međunarodnim sajmovima je prilika da crnogorski preduzetnici promovišu svoje proizvode na međunarodnom tržištu i uspostave nove kontakte. Potrebno je nastaviti da se raznim instrumentima omogući prisustvo crnogorskih preduzeća na međunarodnim sajmovima, kao što je to IRF CG uspješno realizovao učešćem na ovogodišnjem sajmu obrta i preduzetništva u Sloveniji (MOS Celje).
- *Oglašavanje u medijima* - Veoma je važno da svaki potencijalni klijent tačno prepozna svoja poslovna interesovanja u pojedinim kreditnim proizvodima. Polazeći od ovog stanovišta, IRF je za 2018. godinu Medija planom predvidio oglašavanje u elektronskim i štampanim medijima, gdje će se posebna pažnja posvetiti da u fokusu interesovanja bude svako preduzeće, preduzetnik, poljoprivrednik kome se želimo obratiti kao potencijalnom investitoru.

IRF CG je planirao promociju svih djelatnosti koje finansira, kao i promociju samog postojanja institucije i njenog brenda.

Alati koji će se koristiti u pomenute svrhe su:

- Nagrade za najbolju biznis ideju/najboljeg klijenta;
- Sajmovi održivih biznis ideja u Crnoj Gori i inostranstvu
- Kontinuirana promocija uspješnih klijenata IRF-a;
- Radionice;
- Besplatna info-linija – Call centar;

- Medijski nastupi ključnih ljudi;
- Newsletter;
- Digitalni marketing – Portali, Google Adwords, Facebook
- Press clipping.

VIII. KORPORATIVNO DRUŠTVENA ODGOVORNOST

Korporativna društvena odgovornost kao koncept djelovanja uspješnih kompanija se zasniva na prepoznavanju ključnih oblasti u zajednici čiji napredak donosi napredak ne samo za preduzeće već i za društvo. S tim u vezi društveno odgovorno poslovanje se odnosi na cjelokupnu sferu uticaja i raspon djelovanja jednog preduzeća, kao i na odnose koje ono pri tome uspostavlja.

Ova filozofija poslovanja proteže se izvan samog preduzeća – na lokalnu zajednicu i različite aktere (pored zaposlenih i akcionara), poslovne partnere, klijente/korisnike usluga, javnu upravu, lokalne NVO i sl.

Takođe unutar preduzeća društveno odgovorna praksa uključuje stvaranje optimalnog radnog ambijenta za zaposlene i kontinuirano ulaganje u ljudski kapital, zdravlje i sigurnost te upravljanje promjenama. Shodno tome ulaganje u edukaciju, radne uslove kao i ulaganje u dobre odnose sa zaposlenima, može doprinijeti povećanju produktivnosti institucije što je svakao dio društveno odgovornog poslovanja. U tom kontekstu, odgovarajuće mjere mogu uključivati dodatnu edukaciju zaposelnih; bolju uravnoteženost između rada, porodice i slobodnog vremena, poštene zarade i jednake uslove za napredovanje žena u preduzeću; sigurnost na poslu itd

Tako da društveno odgovorno poslovanje možemo definisati kao koncept u okviru koga se preduzeće prema svim svojim stakeholderima odnose etički i odgovorno, odnosno na društveno prihvatljiv način.

U skladu sa dosadašnjom praksom, IRF CG će se i u narednom period osluškivati potrebe zajednice i davati svoj doprinos kroz ulaganja, između ostalog, u sportske i kulturne događaje.

IX. UPRAVLJANJE IMOVINOM

IRF CG raspolaže i upravlja imovinom koju čini portfelj hartija od vrijednosti (akcije, udjeli i obveznice), kao i značajan broj nepokretnosti stečenih u skladu sa zakonom. Kao što je to bio slučaj u prethodnom periodu, imovina u vlasništvu IRF-a će i u narednom periodu biti predmet valorizacije u skladu sa zakonom i aktima IRF CG koji regulišu ovo pitanje.

Portfelj hartija od vrijednosti

Portfelj IRF CG čine:

- Akcije, kao vlasničke hartije od vrijednosti, koje glase na dio kapitala akcionarskog društva i na osnovu kojih IRF CG AD ima u akcionarskom društvu pravo učešća u raspodjeli dobiti (dividende), pravo glasa na skupštinama akcionara, pravo na srazmjern dio stečajne ili likvidacione mase.
- Udjeli u društvima sa ograničenom odgovornošću, odnosno javnom preduzeću, iz kojih proističu prava po osnovu uloga u društvo;
- Obveznice, kao dužničke hartije od vrijednosti, koje imaoću daju pravo na isplatu vrijednosti na koju glase, kao i druga prava u skladu sa odlukom o emisiji;

Akcije/udijeli/obveznice

IRF CG u svom portfelju posjeduje akcije 26 akcionarskih društava koja su registrovana kod Centralne depozitarne agencije AD Podgorica. Određeni broj ovih društava, njih 7 (sedam) obavlja svoju poslovnu djelatnost i posluje u skladu sa zakonom, dok preostala društva ne obavljaju svoju djelatnost i nemaju svoje organe upravljanja ili su u postupku stečaja ili likvidacije.

Što se tiče vlasništva nad udjelima, IRF CG AD je osnivač Društva sa ograničenom odgovornošću "Turistički centar Durmitor" doo Žabljak (100% vlasničkog udjela), koje upravlja skijalištem »Savin Kuk« na Žabljaku. Cilj osnivanja ovog Društva je unapređenje turističke ponude u Crnoj Gori i privredni razvoj durmitorskog kraja, kroz osavremenjivanje skijališta »Savin Kuk« i sadržaja koje ono nudi. U novembru 2017.godine Vlada Crne Gore je donijela odluku o osnivanju privrednog društva Skijališta Crne Gore DOO Mojkovac. Privredno društvo je predviđeno da upravlja skijalištima Kolašin 1600, Cmijljača, Žarski, Torine, Jelovica, planinski centar Komovi i Eco Adventure park Komovi. Naredne aktivnosti će biti usmjerene ka realizaciji pregovara sa svim aktivnim skijalištima u Crnoj Gori oko modela restrukturiranja tog društva i spajanja svih aktivnih skijališta sa privrednim društvom skijališta Crne Gore, a sve u cilju valjane valorizacije Prostornih Planova Posebne namjene za region sjevera Crne Gore na potezu Bjelasice i Komova, Durmitora i Hajle.

Takođe, IRF CG posjeduje udio u kapitalu Javnog preduzeća "Regionalni vodovod Crnogorsko primorje" Budva nominalne vrijednosti 7,9 miliona eura (12,10%), kod kojeg se provode aktivnosti na transformaciji ovog preduzeća u društvo sa ograničenom odgovornošću.

Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 10. novembra 2017. godine, donijela Odluku o osnivanju društva sa ograničenom odgovornošću „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje” ("Sl. list CG" br.79/17). Pitanje statusa uloga IRF CG, u novoosnovanom Društvu, biće regulisano u skladu sa zakonom.

Privatizacija

Poseban segment u planiranju poslovnih aktivnosti za 2018.godinu, predstavlja privatizacija akcija i udjela u vlasništvu IRF-a. IRF CG će i u narednom periodu nastaviti sa aktivnostima u vezi privatizacije preostalog kapitala iz svog portfelja, prenijetog na IRF CG u skladu sa Zakonom o svojinskoj i upravljačkoj transformaciji i Zakonom o privatizaciji privrede ili stečenog na drugi način shodno zakonu.

X. ZAKLJUČAK

Doprinos razvoju crnogorske privrede kroz povećanje zaposlenosti, podsticaj ravnomjernog regionalnog razvoja i povećanju životnog standarda su ciljevi kojima je Investiciono razvojni fond Crne Gore posvećen. Preko 550 mil EUR odobrenih sredstava tokom posljednjih 5 godina je podatak koji ukazuje na visoki nivo investicione aktivnosti i potencijal za nadogradnju kroz nove preduzetničke ideje.

Ekonomski rast i razvoj Crne Gore je baziran na prioritetnim djelatnostima: turizam, energetika, poljoprivreda i ruralni razvoj i prerađivačka industrija tako da će aktivnosti IRF CG kroz adekvatne programe podrške biti usmjerene na inteziviranje investicionih aktivnosti u ovim oblastima. Osim toga podrška održivom rastu i razvoju će biti obezbijedena i kroz podršku infrastrukturnim projektima i projektima iz oblasti zaštite životne sredine, energetike i energetske efikasnosti.

Investiciona aktivnost će se bazirati na postojećim i novim kreditnim instrumentima sa naglaskom na socijalno preduzetništvo i promovisanje garantnih šema i mikrokreditiranja.

Saradnja sa nadležnim ministarstava je važan dio procesa integracija relevantnih ciljnih grupa u preduzetnički ciklus kako bi se obezbijedili dodatni stimulansi kroz programe subvencionisanje kamata, osiguranje izvoza i izdavanje garancija za izvoz kao i nefinasijsku podršku u vidu programa stručnog usavršavanja preduzetnika.

U cilju obezbjeđivanja sredstava IRF CG će na međunarodnom tržištu obezbijediti povoljna finansijska sredstva kojima će se pružati podrška različitim ciljnim grupama. Tokom 2018.godine su dogovoreni aranžmani sa Evropskom investicionom bankom, Razvojnou bankom savjeta Evrope, Kineskom razvojnom bankom. U narednom periodu se očekuje nastavak saradnje sa pomenutim institucijama kao i angažovanje sredstava iz drugih međunarodnih finansijskih institucija tako da se u period 2019-2022 planira dodatno investiranje u crnogorsku privredu u iznosu od najmanje 600 mil EUR